

Κεφάλαιο 7

Η λογοτεχνική μετάφραση ως μετάφραση έργων. Δοκίμιο και δοκιμιακός λόγος.

Σύνοψη

Στο τελευταίο κεφάλαιο θα εξετάσουμε το δοκίμιο, το οποίο για λόγους οικονομίας, αλλά και λόγω της ιδιαιτερότητάς του δεν εξετάσαμε στο κεφάλαιο 4, της μετάφρασης του πεζού λόγου. Στη συνέχεια, βασισμένοι στον γνωστό ορισμό της λογοτεχνικής μετάφρασης από τον Antoine Bergman ως μετάφρασης έργων, η οποία περιλαμβάνει κατ' αυτόν και τη φιλοσοφία αλλά και τα ιερά κείμενα, θα επιχειρήσουμε μια διεύρυνση του μαθήματος προς τη μετάφραση των μεγάλων έργων, τα οποία, ασχέτως του συγγραφικού ύφους τους, χαρακτηρίζονται ως προς το επίπεδο λόγου από δοκιμιακό ύφος. Κλείνουμε έτσι τη συζήτηση για το τι είναι λογοτεχνική μετάφραση, όπως αυτή ορίστηκε στο κεφάλαιο 1 με ένα ανοιχτό ερώτημα για τα όριά της και τον τρόπο με τον οποίο αυτά προσδιορίζονται στη μεταφρασεολογική σκέψη.

Προαπαιτούμενη γνώση

Για να διαβάσουν και να κατανοήσουν το κεφάλαιο αυτό, οι φοιτητές πρέπει να έχουν μελετήσει και κατανοήσει τα τρία πρώτα κεφάλαια, που πραγματεύονται γενικότερες αρχές στη διαδικασία της μετάφρασης και στην ανάπτυξή της ως φαινομένου.

7.1. Δοκίμιο και δοκιμιακό ύφος

Ό,τι γράψαμε για τη μετάφραση της πεζογραφίας ισχύει *mutatis mutandis* (δηλαδή: τηρουμένων των αναλογιών) και για το δοκίμιο, παρ' όλο που έχουν γραφεί και έμμετρα δοκίμια, όπως, π.χ., τα έργα του Alexander Pope *An Essay on Criticism* (1711) και *An Essay on Man* (1733-1734). Προτού όμως αναφερθούμε στις ιδιαιτερότητες του συγκεκριμένου είδους λόγου –γιατί αν όντως δεν υπήρχαν αυτές οι ιδιαιτερότητες, δεν θα υπήρχε καν ανάγκη διαχωρισμού του από την πεζογραφία– θα πούμε ότι εδώ ο όρος *δοκίμιο* χρησιμοποιείται με την ευρύτερη δυνατή σημασία, καλύπτοντας και τα είδη που δεν είναι δοκίμια, αλλά χαρακτηρίζονται από δοκιμιακό ύφος. Έτσι, όταν λέμε δοκίμιο, εννοούμε λόγου χάρη το λογοτεχνικό είδος που εισηγήθηκε ο Michel de Montaigne, εισάγοντας στη λογοτεχνία το «εγώ» ως ομιλούν υποκείμενο και τη διερώτηση για τη συγκρότησή του· εννοούμε ένα μικρής εκτάσεως κείμενο με τις προσωπικές απόψεις του γράφοντος για μια σειρά από ζητήματα, και λογοτεχνικά· αναφερόμαστε έως και στην *πραγματεία* ενός ολόκληρου πολιτικού ή φιλοσοφικού ζητήματος· ακόμη και στον μη μυθοπλασιακό λόγο (*non fiction*) εν γένει (Weissenberger 1985). Θεωρούμε, δηλαδή, ότι το δοκίμιο ξεκινάει από την πραγμάτευση υποκειμενικών απόψεων –όπως κάνει ο Montaigne στα ιδρυτικά του *Δοκίμια*– και πληροφοριών και φτάνει ως την ερμηνεία τους. Το συνεχές αυτό της μυθοπλασίας και τη μυθοπλασίας το αποτυπώνει ωραία ο Culler:

Ο μη μυθοπλασιακός λόγος είναι συνήθως ενταγμένος σε ένα συγκεκριμένο το οποίο λέει στον αναγνώστη πώς να τον εκλάβει: ένα εγχειρίδιο, το ρεπορτάζ μιας εφημερίδας, ένα γράμμα φιλανθρωπικής οργάνωσης. Το συγκεκριμένο της μυθοπλασίας, όμως, αφήνει επί τούτου ανοιχτό το ερώτημα για το τι ακριβώς αφορά η μυθοπλασία. Η αναφορά στον κόσμο δεν είναι

τόσο ιδιότητα των λογοτεχνικών [των μυθοπλασιακών δηλαδή] έργων, όσο μια λειτουργία που τους αποδίδεται διά της ερμηνείας (2000, 31).

Το δοκίμιο είναι ως επί το πλείστον σύντομο κείμενο, σε αντίθεση με τις πραγματείες, όπου η βραχύτητα δεν ισχύει προφανώς, καθώς υπάρχουν πολύτομα έργα, όπως, π.χ., τα έργα *An Essay Concerning Human Understanding* του John Locke (1689), *An Essay on the Principle of Population* του Thomas Malthus (1798) και *To κεφάλαιο* του Karl Marx (1867-1894).

Η λέξη δοκίμιο είναι ελληνική μετάφραση του γαλλικού όρου *essai*. Η ετυμολογία της λέξης ανατρέχει στο λατινικό ρήμα *exigere*, που σημαίνει πρωτίστως εξετάζω, δοκιμάζω, σταθμίζω, αλλά και κρίνω, συγκρίνω, αποπειρώμαι. Ήδη στο έτυμόν της (τόσο στα γαλλικά όσο και στα ελληνικά, αλλά και στη γερμανική λέξη *Versuch*) εντοπίζεται, και μάλιστα εξαρχής, ο πειραματικός χαρακτήρας του εν λόγω (λογοτεχνικού αρχικά) είδους: στο δοκίμιο ενσωματώνεται μια απόπειρα, μια *δοκιμή* να προσεγγισθεί πολλαπλώς και στοχαστικά ένα αντικείμενο υπό παρατήρηση και έλεγχο, προκειμένου να διατυπωθούν οι σχετικές απόψεις, κρίσεις και συλλογισμοί, που πρώτα θα κινήσουν το ενδιαφέρον και στο τέλος θα κερδίσουν την αποδοχή του αναγνώστη (Adorno 1958).

Από την εποχή του Montaigne, που δημοσίευσε τα *Essais* στα τέλη του 16ου αιώνα, μέχρι και τις μέρες μας, μια από τις απώτατες αιτιολογικές βάσεις του δοκιμίου είναι να προβληματίσει τον αναγνώστη με άξονα τις απόψεις του δοκιμογράφου. Ενδεχομένως, να τον πείσει ακόμη ότι μέσω της γραφίδας ενός άλλου, του δοκιμογράφου/συγγραφέα, αρθρώνονται οι δικές του ή και δικές του απόψεις – του αναγνώστη, ωσάν ο συγγραφέας να γνωρίζει και να προλέγει τις απόψεις του αναγνώστη. Ο σκοπός του δοκιμογράφου δύναται να είναι είτε πρόδηλος και καταφανής (κάτι που απαιτεί πολύ μεγάλη τέχνη, για να μην απωθεί το κείμενο τον αναγνώστη) είτε κρυπτικός και συγκεκαλυμμένος (κάτι που είναι πιο κοντά στις αντοχές του μέσου αναγνώστη παγκοσμίως, καθώς του παρέχεται η ευκαιρία να νομίζει ότι αυτός ανακαλύπτει βήμα-βήμα την αλήθεια των προσαγόμενων επιχειρημάτων) (Warburg, 2006· D' Agata, 2009). Από το συγκεκριμένο ζήτημα της πειθούς θα ξεκινήσουμε, σε οικεία θέση παρακάτω, και τις προσεγγίσεις μας σχετικά με τη μεταφραστική του δοκιμιακού λόγου, θεωρώντας ότι το δοκίμιο ως λογοτεχνικό είδος, όπως στην περίπτωση των *Δοκιμίων* του Montaigne, αλλά και ως μεικτό είδος, εμπίπτει στους γενικούς νόμους μετάφρασης της πεζογραφίας.

α. Κατά τον Marc Lits (1994), υπάρχουν πέντε γνωρίσματα του δοκιμίου που μας επιτρέπουν να το ταυτοποιούμε: είναι έκφραση ενός υποκειμένου που απευθύνεται σε έναν αναγνώστη, για να προτείνει μια στοχαστική ανάλυση, με λιγότερο ή περισσότερο αυτοβιογραφικά στοιχεία, αφού πρόκειται για λόγο προσωπικό, αλλά χωρίς να είναι τυπική αυτοβιογραφία· παράλληλα, δεν είναι ειδική επιστημονική μελέτη, καθώς ο δοκιμογράφος καταπιάνεται με πολλούς τομείς του επιστητού, συχνά και εκτός της όποιας ειδικότητός του.

β. Έχει πρόθεση πειστική, αποδεικτική και τοποθετείται ως εκ τούτου ανάμεσα στη φιλοσοφία και τη λογοτεχνία, όπως άλλωστε δείχνει ο πρώτος διδάξας Montaigne.

γ. Θέτει ερωτήματα, αλλά δεν τα απαντά ολοκληρωμένα, μάλλον προτείνει μια συζήτηση, καλεί τον αναγνώστη σε διάλογο. Προσεγγίζει το θέμα από διάφορες σκοπιές. Συνήθως το θέμα του είναι στην ουσία του υπαρξιακό, αφού όπως λέει ο Lukacs και

παραθέτει ο Lits, το δοκίμιο δίνει μορφή στα μεγάλα ερωτήματα της ζωής: αγάπη, θάνατο, δικαίωση της ύπαρξης, εξουσία, άλλος, συμβίωση στην κοινωνία...

Τα δοκιμακά κείμενα είναι έτσι κατά βάση πολιτικά, κοινωνικά και φιλοσοφικά. Μέγα μέρος τους καταλαμβάνουν όμως και τα κείμενα με εν γένει επιστημονικό, ηθικό, ιστοριοφιλολογικό και τεχνοκριτικό περιεχόμενο (Scholes,¹⁹⁸⁴). Η αρετή του δοκιμίου είναι, πάντως, η μικτότητα. Σήμερα, οι καθαρές και μονοδιάστατες δοκιμακές γραφές ανήκουν πια στο παρελθόν, όπου την πρωτοκαθεδρία την είχε το αμιγώς αποδεικτικό δοκίμιο, υπηρετούμενο από το αφηγηματικό και το δραματικό δοκίμιο. Το συνηθέστερο είδος δοκιμίου στις μέρες μας (και από δεκαετίες ήδη) είναι το *στοχαστικό* δοκίμιο, όπου ο συγγραφέας προκρίνει ως ασφαλέστατο μέσο πειθούς το αποτέλεσμα που προκύπτει από τη σύντηξη πάσης φύσεως και καταγωγής επιχειρημάτων. Τόση ήταν δε ανέκαθεν η δημοφιλία του, που έχει περάσει και στη λογοτεχνία ως μέρος της μυθοπλασίας, ενώ πολλοί λογοτέχνες είναι και σημαντικοί δοκιμογράφοι. Στο *Αστείο*, φέρ' ειπείν, του Milan Kundera, αναμιγνύεται με τη δράση των χαρακτήρων ένα δοκίμιο για την ποιητική του μεγάλου τσέχου υπερρεαλιστή ποιητή Frantisek Halas. Τα μυθιστορήματα του Heinrich Böll πάντοτε τα διαρρέει λόγος πολιτικός. Και, τέλος, στις σύντομες «ιστορίες» του Jorge Luis Borges πάντα υπάρχουν «δοκιμακές» στιγμές, με αναφορά όχι μόνο στην αργεντίνικη, αλλά και στην παγκόσμια κουλτούρα. Χαρακτηριστικότερη περίπτωση μικτών δοκιμίων είναι ορισμένες αυτοβιογραφίες, όπως, λ.χ., *Οι λέξεις* του Jean-Paul Sartre. Οι πάσης φύσεως «αναμνήσεις» και «στοχασμοί» (recollections and reflections), είτε ως αναδρομές στη ζωή του συγγραφέα είτε ως συγκρίσιμο υλικό με το τι συμβαίνει στις μέρες όπου συγγράφει το κείμενό του ο συγγραφέας, συνιστούν επίσης συνηθέστερες μορφές δοκιμακού λόγου, κάτι που απαντά στα γραπτά του Aldous Huxley.

Μιας και αναφέραμε τον Huxley, μπορούμε να θυμηθούμε τους «τρεις πόλους ή κόσμους» (three poles or worlds), όπου μπορεί να μελετηθεί η ακραία ποικιλία (extreme variability) του δοκιμίου ως είδους (1958, v-vi). Πρώτος πόλος είναι ο *προσωπικός και αυτοβιογραφικός* (personal and autobiographical), όπου οι δοκιμογράφοι “write fragments of reflective autobiography and look at the world through the keyhole of anecdote and description”, δηλαδή «γράφουν αποσπάσματα στοχαστικής αυτοβιογραφίας και βλέπουν τον κόσμο μέσα από την κλειδαρότρυπα ανεκδότων και περιγραφών». Ακολουθεί ο *αντικειμενικός πόλος*, ο *ειδικώς και συγκεκριμένως βασιζόμενος επί πραγματικών δεδομένων* (objective, factual and concrete-particular), όπου οι δοκιμογράφοι δεν μιλούν ευθέως για τον εαυτό τους, προτιμώντας να στρέψουν την προσοχή τους προς τα έξω, “to some literary or scientific or political theme”, ήτοι «σε κάποιο λογοτεχνικό ή επιστημονικό ή πολιτικό θέμα», προκειμένου να το παρουσιάσουν, να εκφέρουν κρίση επ' αυτού και, ξεκινώντας από αυτό, να συναγάγουν γενικά συμπεράσματα. Τρίτος, τέλος, είναι ο πόλος των *γενικών και αφηρημένων* (abstract-universal) θέσεων, όπου και συναντάμε τους δοκιμογράφους οι οποίοι “do their work in the world of high abstractions”, δηλαδή «κάνουν τη δουλειά τους σε έναν κόσμο υψηλών αφαιρέσεων» μη όντας ποτέ προσωπικοί στη γραφή τους και μην αναφέροντας σχεδόν ποτέ ιδιαίτερες δικές τους εμπειρίες, προτιμώντας να μείνουν κρυπτικοί και ερμητικοί ως προς την προσωπική τους πραγματικότητα.

Κατόπιν των ανωτέρω, αλλά και αν ληφθεί επιπλέον υπόψη η παρατήρηση του Huxley ότι τα καλύτερα δοκίμια είναι εκείνα όπου γίνεται από τους συγγραφείς τους χρήση όλων των δυνατοτήτων που παρέχουν και οι τρεις αναφερθέντες πόλοι, τότε αντιλαμβάνεται κανείς πόσο σύνθετο είδος πεζού λόγου είναι το δοκίμιο. Θα μπορούσαμε δε κάλλιστα να ισχυριστούμε ότι, λόγω αυτής της μικτής πολλαπλότητάς του, το δοκίμιο σχεδόν δεν έχει αρχή και τέλος. Αυτή η ρευστότητά του εξηγεί και τη δυσκολία ορισμού του, αλλά και τις διαφορές στον ορισμό του στις διάφορες γλώσσες και κουλτούρες. Αυτή τη διαφορά, πάντως, μπορεί κανείς να τη διαπιστώσει μέσω της μετάφρασης, μελετώντας λόγου χάρη την αναφορά του δοκιμίου σε τίτλους έργων, την απόδοσή του στα ελληνικά και το ευρύ πεδίο

που καλύπτουν, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (με γαλλικά ως επί το πλείστον, αλλά όχι αποκλειστικά, έργα):

Πίνακας 1. Δοκίμια (στοιχεία από τη Βιβλιονέτ)¹

Κύριος συγγραφέας	Τίτλος	Υπότιτλος
Leibniz, Gottfried Wilhelm	Νέα δοκίμια για την ανθρώπινη νόηση	
D' Holbach, Baron	Η τέχνη της κοινωνικής αναρρίχησης	Δοκίμιο προς χρήσιν των αυλικών
Rosset, Clement	Το πραγματικό και το διπλό του	Δοκίμιο περί αυταπάτης
Monod, Jacques, 1910-1976	Η τύχη και η αναγκαιότητα	Δοκίμιο για τη φυσική φιλοσοφία της νεότερης βιολογίας
Sartre, Jean-Paul, 1905-1980	Το Είναι και το Μηδέν	Δοκίμιο φαινομενολογικής οντολογίας
Camus, Albert, 1913-1960	Ο μύθος του Σισύφου	Δοκίμιο για το παράλογο
Duhem, Pierre	Σώζειν τα φαινόμενα	Δοκίμιο για την έννοια της φυσικής θεωρίας από τον Πλάτωνα έως τον Γαλιλαίο
Renaut, Alain	Τι είναι δίκαιη πολιτική	Δοκίμιο για το καλύτερο πολίτευμα
Ricard, François	Το τελευταίο απόγευμα της Ανιές	Δοκίμιο για το έργο του Μίλαν Κούντερα
Villain, Jean-Claude	Οι θυσιασμένοι	Μυθοπλαστικά δοκίμια για την ερμηνεία των μύθων: Ο ταύρος, ο Βαν Γκογκ και ο Δον Ζουάν
Todd, Emmanuel	Μετά την αυτοκρατορία	Δοκίμιο για την αποσύνθεση του αμερικανικού συστήματος
Condillac	Δοκίμιο περί της καταγωγής των ανθρωπίνων γνώσεων	Όπου όλα τα σχετικά με την ανθρώπινη νόηση ανάγονται σε μια αρχή
Latour, Bruno	Ουδέποτε υπήρξαμε μοντέρνοι	Δοκίμιο συμμετρικής ανθρωπολογίας
Montesquieu, Charles-Louis de Secondat, Baron	Δοκίμιο με θέμα το γούστο	

¹ Τα στοιχεία προέρχονται από έρευνα που διεξήχθη στο πλαίσιο του μαθήματος «Μετάφραση δοκιμιακού λόγου» (διδάσκουσα: Τιτίκα Δημητρούλια), με στόχο την αποτύπωση της ειδολογικής ιδιαιτερότητας του δοκιμίου και μέσα από τη μετάφραση του όρου.

de- , 1689-1755		
Misrahi, Robert	Η ευτυχία	Δοκίμιο για τη χαρά
Dastur, Françoise	Ο θάνατος	Δοκίμιο για το πεπερασμένο
Ruby, Christian	Ο ενθουσιασμός	Δοκίμιο για το συναίσθημα στην πολιτική
Rousseau, Jean-Jacques, 1712-1778	Δοκίμιο περί καταγωγής των γλωσσών	Όπου γίνεται λόγος περί μελωδίας και μουσικής μιμήσεως
Bergson, Henri, 1859-1941	Τα άμεσα δεδομένα της συνείδησης	
Moscovici, Serge	Τεχνική και φύση στον ευρωπαϊκό πολιτισμό	Δοκίμιο για την ανθρώπινη ιστορία της φύσης
Dadoun, Roger	Η βία	Δοκίμιο για τον homo violens
Haar, Michel	Το έργο τέχνης	Δοκίμιο για την οντολογία των έργων
Badiou, Alain	Η ηθική	Δοκίμιο για τη συνείδηση του Κακού
Deleuze, Gilles, 1925-1995	Εμπειρισμός και υποκειμενικότητα	Δοκίμιο για την ανθρώπινη φύση κατά τον Χιουμ
Julien, Philippe	Για την πατρότητα	

Στο πολύτροπο δοκίμιο, με το οποίο ο δοκιμογράφος θέλει να πείσει τον αναγνώστη του, το πρώτο που αναζητείται είναι η σχέση αιτίου και αιτιατού, όπως υπηρετείται από την παράθεση των δεδομένων στο κείμενο και από τον χωρισμό τους σε κατηγορίες, έτσι ώστε να ευνοούν τη διάκριση των αντιθέτων και τη μεταξύ τους σύγκριση – κάτι που είτε γίνεται ρητά από τον συγγραφέα είτε αφήνεται τεχνηέντως στην πρωτοβουλία του αναγνώστη. Η λογική δομή ενός περιγραφικού, διαλεκτικού, ιστορικού, τεχνοκριτικού ή και όποιου άλλου είδους δοκιμίου δύναται να λάβει πλείστες όσες μορφές. Το δοκίμιο, όμως, θα είναι επιτυχές και πειστικό μόνο στην περίπτωση που ο αναγνώστης θα είναι σε θέση να παρακολουθεί άνετα την κίνηση της σκέψης και τις απηγήσεις των επιχειρημάτων του συγγραφέα, αντιλαμβανόμενος ότι το όλον διαθέτει εσωτερική συνέπεια και δεν υπόκειται σε κραδασμούς, αλλά και τις περισσότερες φορές σαφή αισθητική λειτουργία.

Αυτό πρέπει να λάβει πρωτίστως υπόψη του ο μεταφραστής: να παρακολουθεί την κίνηση της σκέψης και τις απηγήσεις των επιχειρημάτων του συγγραφέα – όχι όμως ως απλός αναγνώστης του πρωτοτύπου. Η απόλαυση του κειμένου περνάει για τον μεταφραστή σε δεύτερη μοίρα ή, για να το πούμε διαφορετικά: ο μεταφραστής καλείται να αρθρώσει μεταφραστικό λόγο επί του κάθε φορά συγκεκριμένου δοκιμιακού πρωτοτύπου, επειδή έχει, αλλά και αφού έχει ήδη βιώσει την απόλαυση που του έχει προσφερθεί. Λόγω δε της πολλαπλότητας του δοκιμιακού λόγου, οι αναγνωστικές συγκινήσεις είναι ποικίλες και μπορεί να οφείλονται σε μια ευρύτατη γκάμα αιτίων, που θα ξεκινούν από την εξυπηρέτηση ατομικών ενδιαφερόντων σε έναν στενό τομέα του επιστητού και θα φτάνουν έως την

«αποκάλυψη» αληθειών – πάντοτε όμως μέσω ενός ειδικά επιλεγμένου στοχαστικού γλωσσικού θησαυρού.

Την κίνηση, λοιπόν, του λόγου και τη ροή των ιδεών του συγγραφέα οφείλει να παρακολουθεί ο μεταφραστής, να εκλεπτύνει δε τη σκέψη του τόσο πολύ ώστε να γίνεται κυριολεκτικά λεπτολόγος: να μεταφέρει στη γλώσσα, προς την οποία μεταφράζει, όλες τις αποχρώσεις και όλη τη συν-κίνηση των γλωσσικών και στοχαστικών μορίων του συγγραφέα. Η εν λόγω *λεπτολογία*, που είναι στην πραγματικότητα *ψιλοδοουλειά* εκ μέρους του μεταφραστή, είναι απαραίτητη προκειμένου να διασώζεται στη νέα πατρίδα του κειμένου η εσωτερική του συνέπεια και να μην υπόκειται σε κραδασμούς ο νοηματικός ιστός του. Δίνουμε ένα παράδειγμα πραγματείας:

Die Künste, welche von der Zeichnung abhängen, haben, wie alle Erfindungen, mit dem Notwendigen angefangen; nachdem suchte man die Schönheit, und zuletzt folgte das Überflüssige: dieses sind die drei vornehmsten Stufen der Kunst. Die ältesten Nachrichten lehren uns, daß die ersten Figuren vorgestellt, was ein Mensch ist, nicht wie er uns erscheint, dessen Umkreis, nicht dessen Ansicht. Von der Einfalt der Gestalt ging man zur Untersuchung der Verhältnisse, welche Richtigkeit lehrte, und diese machte sicher, sich in das Große zu wagen, wodurch die Kunst zur Großheit und endlich unter den Griechen stufenweise zur höchsten Schönheit gelangte. Nachdem alle Teile derselben vereinigt waren und ihre Ausschmückung gesucht wurde, geriet man in das Überflüssige, wodurch sich die Großheit der Kunst verlor, und endlich erfolgte der völlige Untergang derselben. (Winckelmann 1764, 25)

Πρόκειται για τις πρώτες γραμμές του πρώτου κεφαλαίου της *Ιστορίας της αρχαίας τέχνης* (*Geschichte der Kunst des Altertums*) του Johann Joachim Winckelmann. Ιδού και η μετάφραση του αποσπάσματος αυτού από τον Λευτέρη Αναγνώστου:

Οι τέχνες που εξαρτώνται από το σχέδιο άρχισαν, όπως όλες οι εφευρέσεις, με τα αναγκαία: στη συνέχεια επιζητήθηκε η ομορφιά και τελικά ακολούθησε το περιττό: αυτά είναι τα τρία κυριότερα στάδια της τέχνης. Οι παλαιότερες αναφορές μάς διδάσκουν ότι τα πρώτα εικαστικά έργα έδειχναν τι είναι ο άνθρωπος και όχι πώς φαίνεται στα μάτια μας, δηλαδή το περίγραμμά του και όχι τη μορφή του. Από την απλοϊκότητα της μορφής πέρασαν στην εξέταση των σχέσεων, η οποία δίδαξε την ορθότητα και αυτή με τη σειρά της προσέφερε την ασφάλεια για να αποτολμηθεί το μεγάλο: έτσι η τέχνη απέκτησε μεγαλείο και τελικά, στους Έλληνες, έφτασε σταδιακά στην ανώτατη ομορφιά. Αφού εναρμονίστηκαν όλα τα μέρη της και επιζητήθηκε ο εξωραϊσμός της, οι καλλιτέχνες προχώρησαν στο περιττό, οπότε χάθηκε η μεγαλοσύνη της τέχνης και, τέλος, ακολούθησε η πλήρης παρακμή της.

Μέσα στην παραπάνω μετάφραση κυριολεκτικώς ρέει ο λόγος του πρωτοτύπου. Το κείμενο φαίνεται ότι είναι εύκολο, αλλά στην πραγματικότητα δεν είναι – κάθε άλλο μάλιστα. Ο μεταφραστής παρακολουθεί τον γερμανικό ειρμό του λόγου του συγγραφέα και τον μετατρέπει σε ελληνικό ειρμό χάριν του αναγνώστη, τόσο καλά μάλιστα, που δεν ενοχλεί καθόλου η διπλή μάλιστα μετάφραση της λέξης *Schönheit* ως *ομορφιά* και όχι ως *κάλλος*. Η εσωτερική συνέπεια του δοκιμιακού, σε επίπεδο ύφους, λόγου έχει τηρηθεί και έχει σωθεί στο μετάφρασμα, χωρίς να υπόκειται σε κραδασμούς ο νοηματικός ιστός του.

Το επόμενο παράδειγμά μας είναι δυσκολότερο, επειδή είναι τεχνικότερο. Διαβάζουμε μια παράγραφο από το δοκίμιο του Roman Jakobson *Γλωσσολογία και Ποιητική (Linguistics and Poetics)*:

Literary studies, with poetics as their focal point, consist like linguistics of two sets of problems: synchrony and diachrony. The synchronic description envisages not only the literary production of any given stage but also that part of the literary tradition which for the stage in question has remained vital or has been revived. Thus, for instance, Shakespeare, on the one hand, and Donne, Marvell, Keats, and Emily Dickinson, on the other, are experienced by the present English poetic world, whereas the works of James Thomson and Longfellow, for the time being, do not belong to viable artistic values. The selection of classics and their reinterpretation by a novel trend is a substantial problem of synchronic literary studies. Synchronic poetics, like synchronic linguistics, is not to be confused with statics; any stage discriminates between more conservative and more innovative forms. Any contemporary stage is experienced in its temporal dynamics, and, on the other hand, the historical approach both in poetics and in linguistics is concerned not only with changes but also with continuous, enduring, static factors. A thoroughly comprehensive historical poetics or history of language is a superstructure to be built on a series of successive synchronic descriptions (Jakobson, 1960, 353).

Ιδού και η μετάφραση του ανωτέρω αποσπάσματος στα ελληνικά από τον Άρη Μπερλή:

Στις φιλολογικές σπουδές, όπου η ποιητική διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο, έχουμε, όπως και στη γλωσσολογία, δύο ομάδες προβλημάτων: συγχρονίας και διαχρονίας. Η συγχρονική περιγραφή καταγίνεται όχι μόνο με τη λογοτεχνική παραγωγή μιας δεδομένης περιόδου, αλλά ακόμα και με το μέρος εκείνο της λογοτεχνικής παράδοσης που, για τη δεδομένη περίοδο παραμένει ζωντανό ή έχει αναζωογονηθεί. Για παράδειγμα, ο Σαίξπηρ, αφ' ενός, και ο Νταν, ο Μάρβελ. Ο Κητς και η Έμιλυ Ντίκινσον, αφ' ετέρου, είναι ζωντανοί για τον σύγχρονο αγγλόφωνο ποιητικό κόσμο, ενώ τα έργα του Τζαίημς Τόμσον και του Λονγκφέλλου δεν έχουν, προς το παρόν, υπόσταση βιώσιμων λογοτεχνικών αξιών. Η επιλογή των κλασικών και η παρερμηνεία τους υπό το φως νεώτερων τάσεων είναι ουσιαστικό πρόβλημα των συγχρονικών φιλολογικών σπουδών. Η συγχρονική ποιητική, όπως και η συγχρονική γλωσσολογία, δεν είναι στατική· κάθε περίοδος κάνει διάκριση μεταξύ πλέον συντηρητικών και πλέον νεωτεριστικών μορφών. Κάθε περίοδος βιώνεται στην εν χρόνω δυναμική της, και, από την άλλη μεριά, η ιστορική προσέγγιση, και στην ποιητική και στη γλωσσολογία, έχει ως αντικείμενο όχι μόνον τις αλλαγές, αλλά και τους συνεχείς, διαρκείς, στατικούς παράγοντες. Η πλήρης ιστορική ποιητική ή ιστορία της γλώσσας είναι μια υπερκατασκευή που πρέπει να δομηθεί πάνω σε σειρά διαδοχικών συγχρονικών περιγραφών. (Jakobson, 1998, 60)

Ο μεταφραστής εδώ κυριαρχεί επί του κειμένου που μεταφράζει. Ακόμα και στο μοναδικό λάθος όπου αντικειμενικά έχει περιπέσει καταφέρνει και σώζει τα πράγματα, καθώς μεταφράζει το “*asuperstructuretobebuilt*” ως «μια υπερκατασκευή που πρέπει να δομηθεί». Η

λέξη *superstructure*, φιλοσοφικά ερμηνευμένη, καθώς αποτελεί θεμελιώδη έννοια του Μαρξισμού, σημαίνει *υπερδομή, εποικοδόμημα*. Σημειώνεται ότι αμφότερες οι λέξεις έχουν το αυτό περιεχόμενο και αντιτίθενται στην *υποδομή, στη βάση*. Τα πράγματα σώζονται (και δεν ενοχλούν) στο μετάφρασμα εκ του ότι η *υπερκατασκευή* (δηλαδή το *εποικοδόμημα*) *πρέπει να δομηθεί πάνω κ.λπ.* Η έννοια της «δομής» ενυπάρχει στο ρήμα της πρότασης, πράγμα που σημαίνει ότι, και ορολογικά τραυματισμένο το δοκίμιο, δεν κινδυνεύει να πεθάνει από ακατάσχετη αιμορραγία.

Ύστερα από αυτή τη διάγνωση περνάμε σε κάτι άλλο, εξίσου κρίσιμο. Γράψαμε πιο πάνω ότι ο δοκιμιογράφος θέτει ερωτήματα, μέσω των οποίων δημιουργούνται στον νου του αναγνώστη απορίες. Τις απορίες αυτές έρχεται να τις «συζητήσει» μαζί του ο συγγραφέας και να προτείνει λύσεις. Ο μεταφραστής του δοκιμιακού λόγου λειτουργεί ως ανιχνευτής των πάσης φύσεως προθέσεων του συγγραφέα. Αν στο προς μετάφραση δοκίμιο παρατηρείται ένταση ορολογίας (προερχόμενη από το οπλοστάσιο κάποιας επιστήμης ή κάποιου ευρύτερου τομέα του επιστητού), η οικειότητα του μεταφραστή με τη σχετική ορολογία είναι απαραίτητη στον υπερθετικό βαθμό. Δεν είναι δυνατόν να μεταφράζει κανείς ένα νομικό δοκίμιο και να αγνοεί τη νομική ορολογία. Η αγγλική λέξη *contract*, αίφνης, δεν μεταφράζεται πάντοτε ως *συμβόλαιο*. Για την ακρίβεια, μάλιστα, ως *συμβόλαιο* μεταφράζεται στατιστικώς σπανιότερα: και δη μόνο στις περιπτώσεις εκείνες όπου όντως υπάρχει αναφορά σε συμβολαιογραφική πράξη, καθώς το *συμβόλαιο* αποτελεί συγκεκριμένο έγγραφο τύπο. Η πρώτη σημασία του όρου *contract* είναι *σύμβαση* – σύμβαση είναι και το *συμβόλαιο*. Ανάλογα ισχύουν και για τη γερμανική λέξη *Täter*: στην καθημερινή χρήση η λέξη αυτή σημαίνει (και μεταφράζεται ως) *δράστης*: στην ορολογία του Ποινικού Δικαίου σημαίνει *αυτουργός*. Επίσης στα μαθηματικά η λέξη *function* δεν σημαίνει *λειτουργία*, αλλά *συνάρτηση*, και η λέξη *irrational* δεν σημαίνει *παράλογος* αλλά *άρρητος*. Και, βεβαίως, *komplexe Zahl* δεν σημαίνει *σύνθετος αριθμός*, αλλά *μιγαδικός αριθμός*.

Πέραν αυτού ο μεταφραστής πρέπει να γνωρίζει να κινείται με ευελιξία πνεύματος (και συχνά να διαθέτει μαντική ικανότητα), όταν οι απαιτήσεις του δοκιμιακού κειμένου υπερβαίνουν την όποια ορολογία: όταν το κείμενο είναι μικτό, δηλαδή εξόχως σύνθετο, όπως αυτό που περιέχεται στην πρώτη παράγραφο του έργου του Gottlob Frege *Τα θεμέλια της Αριθμητικής* ([Die Grundlagentender Arithmetik](#)) και το οποίο παραθέτουμε ευθύς αμέσως:

Nachdem die Mathematik sich eine Zeit lang von der euklidischen Strenge entfernt hatte, kehrt sie jetzt zur ihr zurück und strebt gar über sie hinaus. In der Arithmetik war schon infolge des indischen Ursprungs vieler ihrer Verfahrensweisen und Begriffe eine laxere Denkweise hergebracht als in der von den Griechen vornehmlich ausgebildeten Geometrie. Sie wurde durch die Erfindung der höhern Analysis Dur gefördert; denn einerseits stellten sich einer strengen Behandlung dieser Lehren erhebliche, fast unbesieglige Schwierigkeiten entgegen, deren Ueberwindung andererseits die darauf verwendeten Anstrengungen wenig lohnen zu wollen schien. Doch hat die weitere Entwicklung immer deutlicher gelehrt, dass in der Mathematik eine blos moralische Ueberzeugung, gestützt auf viele erfolgreiche Anwendungen, nicht genügt. Für Vieles wird jetzt ein Beweis gefordert, was früher für selbstverständlich galt. Die Grenzen der Giltigkeit sind erst dadurch in manchen Fällen festgestellt worden. Die Begriffe der Function, der Stetigkeit, der Grenze, des Unendlichen haben sich einer schärferen Bestimmung bedürftig gezeigt. Das Negative und die Irrationalzahl, welche längst in die Wissenschaft aufgenommen waren, haben sich einer genaueren Prüfung ihrer Berechtigung unterwerfen müssen.

So zeigt sich überall das Bestreben, streng zu beweisen, die Giltigkeitsgrenzen genau zu ziehen und, um dies zu können, die Begriffe scharf zu fassen.

Ιδού και το μετάφρασμα του παρατεθέντος αποσπάσματος από τον Γιώργο Ρουσόπουλο:

Τα μαθηματικά, αφού εγκατέλειψαν για λίγο τα παλαιά ευκλείδεια πρότυπα αυστηρότητας, ξαναγυρίζουν πάλι σ' αυτά, και μάλιστα κάνουν προσπάθειες να τα ξεπεράσουν. Στην αριθμητική, ίσως γιατί οι περισσότερες μέθοδοι και έννοιές της αναπτύχθηκαν στην Ινδία, ήταν πάντοτε παράδοση να διαλογιζόμαστε λιγότερο αυστηρά απ' ό,τι στη γεωμετρία που αναπτύχθηκε κυρίως από τους Έλληνες. Η ανακάλυψη της ανωτέρας ανάλυσεως πραγματικά επιβεβαίωσε την τάση αυτή. Διότι εμφανίστηκαν καθ' οδόν υπολογισίμες και σχεδόν αζεπέραστες δυσκολίες στην αυστηρή διαπραγμάτευση αυτών των θεμάτων. Ταυτόχρονα έγινε φανερό ότι το κέρδος που θα προέκυπτε από την προσπάθεια για το ξεπέρασμά τους θα ήταν μικρό. Ωστόσο, αργότερα οι εξελίξεις έδειξαν σαφώς ότι στα μαθηματικά μία ηθική και μόνο πεποίθηση –ακόμα κι αν στηρίζεται σε έναν μεγάλο αριθμό επιτυχιών– δεν αρκεί. Τώρα απαιτείται να αποδείξουμε πράγματα που άλλοτε θεωρούνταν προφανή. Για πρώτη φορά, τα όρια εγκυρότητας μιας πρότασης πολλές φορές προσδιορίστηκαν με αυτό τον τρόπο. Οι έννοιες της συνάρτησης, της συνέχειας, του ορίου και του απείρου αποδείχτηκε ότι χρειαζόταν να οριστούν σαφέστερα. Οι αρνητικοί και οι άρρητοι αριθμοί –που είχαν εισχωρήσει στην επιστήμη πριν από πολύ καιρό– χρειάστηκε τώρα να υποβληθούν σε προσεκτικότερη εξέταση όσον αφορά τις εγγυήσεις τους. Σε όλες τις περιοχές των μαθηματικών μπορεί να δει κανείς τώρα αυτά τα ιδεώδη: αυστηρότητα στις αποδείξεις, ακριβή προσδιορισμό των ορίων εγκυρότητας των αποδείξεων και, ως μέσο για την πραγμάτωση αυτού του τελευταίου, τον σαφή ορισμό των εννοιών.

Αλλά και σε αυτό το υποδειγματικό μετάφρασμα, όπου η εκ μέρους του μεταφραστή γνώση του αντικειμένου αποδεικνύεται σε κάθε λέξη, θα «σκοντάψουμε» σε δύο σημεία, θα λέγαμε φιλολογικής τάξεως. Το πρώτο σημείο: Στο πλαίσιο των συμφραζομένων, η λέξη *Behandlung* μεταφράζεται *πραγμάτευση*, και όχι *διαπραγμάτευση*. Ο μεταφραστής επιλέγει εσφαλμένα τον όρο *διαπραγμάτευση*, ο οποίος εν προκειμένω αποπροσανατολίζει. Και το δεύτερο σημείο: Η λέξη *Überwindung* έχει φιλοσοφικό περιεχόμενο: σημαίνει *υπέρβαση*. Το *ξεπέρασμα* –όπως τη μεταφράζει, και μάλιστα δύο φορές, ο μεταφραστής στο απόσπασμα– μπορεί να το σημαίνει μόνο στην τρέχουσα καθημερινή γλώσσα, όχι σε ένα «ειδικό» (και μάλιστα «τόσο ειδικό») κείμενο.

Ας επιστρέψουμε όμως στο δοκίμιο, το οποίο είναι, πολλές φορές, ένα ειδικό κείμενο και θέτει σημαντικά ζητήματα ορολογίας. Και δεν είναι μόνο η μικτότητα το στοιχείο εκείνο που το καθιστά ειδικό. Ο δοκιμογράφος κομίζει στο έργο του στοιχεία από πολλές πηγές, έχοντας μάλιστα το προνόμιο να μην κατονομάζει καν τις πηγές αυτές – και αν το κάνει, μπορεί να πει κάτι γενικόλογο και να είναι καθ' όλα νόμιμη η αναφορά του: «όπως είτε ο Αισχύλος...», «όπως μας διδάσκει ο Rousseau...», «όπως μας μαθαίνει ο Gramsci...» Μπορεί να το κάνει, ακριβώς επειδή έχει το δικαίωμα να «ερμηνεύει» αυτό που κομίζει, για να στηρίξει αυτά που προτείνει. Ο μεταφραστής οφείλει να μεταφράσει τα γραφόμενα του δοκιμογράφου, όπως τα γράφει· οφείλει όμως και να αποκαταστήσει την όποια ανακρίβεια εκ μέρους του συγγραφέα. Αίφνης το «όπως λέει ο Πλάτων» να είναι «όπως λέει ο

Αριστοτέλης». Και το «όπως λέει ο Αριστοτέλης στα *Ηθικά Νικομάχεια*» να είναι «όπως λέει ο Αριστοτέλης στα *Πολιτικά*». Ο μεταφραστής οφείλει, περαιτέρω, να συμπληρώσει τα κενά του δοκιμιογράφου. Ο τελευταίος γράφει, φέρ' ειπείν, στα γαλλικά ένα κείμενο, του οποίου το μετάφρασμα στα νέα ελληνικά είναι τούτο: «ας θυμηθούμε αυτό που έλεγαν οι αρχαίοι πρόγονοι των Ελλήνων, ότι *Έλληνες αεί παίδες εστέ, γέρον δε Έλλην ουκ έστιν*»· ο μεταφραστής οφείλει να μεταφράσει το κείμενο όπως το μετέφρασε και να συμπληρώσει σε υποσημείωση τα εξής: «Αυτό το είχε πει ένας Αιγύπτιος ιερέας απευθυνόμενος στον Σόλωνα. Μας το παραδίδει ο Πλάτων στον διάλογο *Τίμαιος*, 22b3». Βεβαίως, για το ζήτημα αυτό υπάρχει και η άλλη άποψη, η οποία θέλει το δοκίμιο να παραμένει ως έχει, με τα δικά της επιχειρήματα, ότι δηλαδή έτσι παρεμβαίνει πολύ δραστικά ο μεταφραστής, ενδεχομένως χωρίς τη συναίνεση του συγγραφέα. Όπως πάντα, έχουμε να κάνουμε με μια ανοιχτή συζήτηση.

Όλοι γνωρίζουμε ότι το ύφος του δοκιμίου είναι ιδιαίτερο – είναι αυτό που γενικώς χαρακτηρίζεται ως *δοκιμιακό ύφος* και τονίζει ακόμα περισσότερο την ειδικότητα του δοκιμίου. Το ύφος αυτό, όμως, μόνο περιγραφικά μπορούμε να το προσεγγίσουμε, και έτσι να το ορίσουμε. Το δοκίμιο, για να αρτιώνεται σε ελκυστικό και πειστικό ανάγνωσμα, πρέπει να συνδυάζει τη σοβαρότητα με την ελαφρότητα: η σοβαρότητα των θέσεων του συγγραφέα πρέπει μερικές φορές να υποστέλλεται μπροστά στην ανάγκη του αναγνώστη να πάρει μια ανάσα, κάτι που γίνεται, φέρ' ειπείν, με χιουμοριστικές χρήσεις και με παρεμβολή ανεκδοτολογικών στοιχείων. Επίσης ο λόγος πρέπει να κυμαίνεται και να παίζει (με σταθμισμένες δόσεις) ανάμεσα στο υψηλό ύφος και στις δημώδεις χρήσεις. Η παρεκβατική ή αιφνίδια χρήση φαινομενικά παράταιρων λέξεων συμβάλλει στη θετική έκπληξη του αναγνώστη και στην ανανέωση του ενδιαφέροντός του. Αλλά από την άλλη μεριά, η λογιοςύνη του συγγραφέα πρέπει να γνωρίζει φρένο: ούτε πολλά τσιτάτα ούτε καν υποσημειώσεις αναφοράς χρειάζονται, διότι το δοκίμιο δεν είναι αυστηρή επιστημονική εργασία, όπως αυτές που είδαμε παραπάνω και ονομάζονται, εντούτοις, όπως είπαμε και αυτές δοκίμια. Το καλό δοκιμιακό ύφος σχετίζεται με μια αποδεκτή και ανεκτή «φλυαρία», όπου τα πάντα ξετυλίγονται «στην ώρα τους» και αφού έχει εξαφθεί η περιέργεια του δέκτη των μηνυμάτων του συγγραφέα. Θα μπορούσαμε να πούμε, κλείνοντας, ότι το ύφος του δοκιμίου βασίζεται στη διαλεκτική πραγμάτευση του αντικειμένου του, πράγμα που σημαίνει ότι ο ασφαλέστερος δρόμος για την επιτυχία είναι η μέθοδος, η οποία ανακαλύπτεται βήμα-βήμα, και όχι η αναγκαστική αγκίστρωση σε κάποιο εκ των προτέρων ετοιμασμένο και ελευθέρως διατιθέμενο σύστημα. Το δοκίμιο είναι πειστικό, επομένως, όταν το ύφος του είναι «ανοικτό», οι προτάσεις του είναι «οξείες», ο σκοπός του είναι «καθαρός» και η απόλαυση του αναγνώστη «υπηρετείται» σε γλωσσικό και διανοητικό επίπεδο όσο το δυνατόν καλύτερα και πλησιέστερα στον μέσο άνθρωπο .

Εις επίρρωση όλων των μέχρις εδώ εκτεθέντων παραθέτουμε τις πρώτες τρεις παραγράφους από ένα απαιτητικό δοκίμιο, πρώτα στο πρωτότυπο και ακολούθως σε μετάφραση. Πρόκειται για το δοκίμιο του Gilles Deleuze *Ο Μπερζονισμός (Le Bergsonisme)*:

Durée, Mémoire, Élan vital marquent les grandes étapes de la philosophie bergsonienne. L'objet de ce livre est la détermination du rapport entre ces trois notions, et du progrès qu'elles impliquent.

L' i n t u i t i o n est la méthode du bergsonisme. L'intuition n'est pas un sentiment ni une inspiration, une sympathie confuse, mais une méthode élaborée, et même une des méthodes les plus élaborées de la philosophie. Elle a ses règles strictes, qui constituent ce que Bergson appelle «la précision» en philosophie. Il est vrai que Bergson insiste sur ceci : l'intuition, telle qu'il l'entend méthodiquement, suppose déjà la d u r é e . «Ces considérations sur la durée nous paraissaient décisives. De degré en degré, elles nous firent ériger l'intuition en méthode philosophique. Intuition

est d'ailleurs un mot devant lequel nous hésitâmes longtemps». Et à Höffding, il écrit : «La théorie de l'intuition sur laquelle vous insistez beaucoup plus que sur celle de la durée ne s'est dégagée à mes yeux qu'assez longtemps après celle-ci».

Mais premier et second ont beaucoup de sens. Il est certain que l'intuition est seconde par rapport à la durée ou à la mémoire. Mais si ces notions désignent par elles-mêmes des réalités et des expériences vécues, elles ne nous donnent encore aucun moyen de les connaître (avec une précision analogue à celle de la science). Bizarrement on peut dire que la durée res-terait seulement intuitive, au sens ordinaire du mot, s'il n'y avait précisément l'intuition comme méthode, au sens proprement bergsonien. Le fait est que Bergson comptait sur la méthode d'intuition pour établir la philosophie comme discipline absolument «précise», aussi précise dans son domaine que la science dans le sien, aussi prolongeable et transmissible que la science elle-même. Et les rapports entre Durée, Mémoire, Élan vital resteraient eux-mêmes indéterminés du point de vue de la connaissance, sans le fil méthodique de l'intuition. A tous ces égards nous devons faire passer au premier plan d'un exposé l'intuition comme méthode rigoureuse ou précise. (Deleuze,2004³, 6-7)

Ακολουθεί το μετάφρασμα του αποσπάσματος από τον Γιάννη Πρελορέντζο:

Η Διάρκεια, η Μνήμη, η ζωτική Ορμή σηματοδοτούν τους μεγάλους σταθμούς της μπερζονικής φιλοσοφίας. Το αντικείμενο του ανα χείρας βιβλίου είναι ο καθορισμός της σχέσης μεταξύ των τριών αυτών εννοιών και της προόδου που προϋποθέτουν.

Η ε ν ό ρ α σ η είναι η μέθοδος του μπερζονισμού. Η ενόραση δεν είναι αίσθημα ούτε έμπνευση, συγκεκριμένη συμπάθεια, αλλά μια επεξεργασμένη μέθοδος και μάλιστα μια από τις πιο επεξεργασμένες μεθόδους της φιλοσοφίας. Έχει τους αυστηρούς κανόνες της, που αποτελούν αυτό που ο Μπερξόν αποκαλεί «ακρίβεια» στη φιλοσοφία. Είναι αλήθεια ότι ο Μπερξόν επιμένει στο εξής: η ενόραση, όπως την εννοεί μεθοδικά, προϋποθέτει ήδη τη δ ι ά ρ κ ε ι α . «Οι θεωρήσεις αυτές σχετικά με τη διάρκεια μάς φαίνονταν αποφασιστικές. Βαθμιαία μας ώθησαν να αναγάγουμε την ενόραση σε φιλοσοφική μέθοδο. Η ενόραση είναι άλλωστε μια λέξη την οποία διστάσαμε επί μακρόν να χρησιμοποιήσουμε». Ο Μπερξόν γράφει δε στον Χέφντινγκ [Höffding]: «Τη θεωρία της ενόρασης, στην οποία εστιάζετε το ενδιαφέρον σας πολύ περισσότερο απ' όσο στη θεωρία της διάρκειας, τη συνήγαγα πολύ καιρό μετά από αυτήν».

Ωστόσο το πρώτο και το δεύτερο έχουν πολλές σημασίες. Είναι βέβαιο ότι η ενόραση έρχεται δεύτερη χρονικά σε σχέση με τη διάρκεια ή τη μνήμη. Εάν όμως οι έννοιες αυτές δηλώνουν αφ' εαυτών βιωμένες πραγματικότητες και εμπειρίες, δεν μας παρέχουν ακόμα κανένα μέσο για να τις γ ν ω ρ ί σ ο υ μ ε (με ακρίβεια ανάλογη με αυτήν της επιστήμης). Περιέργως μπορεί κανείς να πει ότι η διάρκεια θα παρέμενε μόνο εννοιακή, με τη συνήθη σημασία της λέξης, εάν δεν υπήρχε ακριβώς η ενόραση ως μέθοδος, με την καθαυτό μπερζονική έννοια του όρου. Είναι γεγονός ότι ο Μπερξόν βασιζόταν στη μέθοδο της ενόρασης για να εδραιώσει τη φιλοσοφία ως απολύτως «ακριβή» θεωρητικό κλάδο

[discipline], εξίσου ακριβή στον τομέα της όσο είναι η επιστήμη στον δικό της τομέα, εξίσου προεκτάσιμη και μεταδόσιμη όσο η ίδια η επιστήμη. Και οι σχέσεις μεταξύ Διάρκειας, Μνήμης και ζωτικής Ορμής θα παρέμεναν οι ίδιες ακαθόριστες από τη σκοπιά της γνώσης, δίχως τον μεθοδικό μίτο της ενόρασης. Από όλες αυτές τις πλευρές, οφείλουμε να φέρουμε στο πρώτο πλάνο μιας παρουσίασης την ενόραση ως αυστηρή ή ακριβή μέθοδο ((Deleuze, 2010, 25-7).

Ο μεταφραστής, όντας ειδήμων, κινείται με χαρακτηριστική άνεση στις ατραπούς του κειμένου. Γνωρίζοντας σε βάθος όχι μόνο τη χρήση της ορολογίας αλλά και τα έργα των Bergson και Deleuze μεταφέρει με *ακρίβεια* (και γι' αυτό με *μεταφραστική εγκυρότητα*, που σημαίνει *πειθώ*) το γαλλικό δοκίμιο τα ελληνικά. Κρίνοντας δε ότι μπορεί χάριν διασαφήσεως να παρεμβάλει έναν γαλλικό όρο στο ελληνικό κείμενο, δεν διστάζει να το κάνει: μεταφράζει «θεωρητικό κλάδο» και εντός αγκυλών γράφει τη γαλλική λέξη *discipline*, για να δηλώσει έτσι ποια είναι η λέξη του πρωτοτύπου που τη μετάφρασε όπως τη μετέφρασε. Γνωρίζοντας δε ότι από την (όποια) ελληνική ορθογράφηση των λατινογραφούμενων επωνύμων δεν προκύπτει με ασφάλεια καμία πληροφορία για το πώς πραγματικά γράφονται τα ξενικά ονοματεπώνυμα στη γλώσσα τους, προσθέτει δίπλα στο όνομα *Χέφντινγκ* και εντός αγκυλών τον τρόπο γραφής του στα γερμανικά (*Höfding*), προκειμένου να καταστήσει ενήμερο τον αναγνώστη για το στοιχείο αυτό.

Θα συνεχίσουμε τις προσεγγίσεις μας για τη μετάφραση του δοκιμίου με μια αναφορά που έχουμε κάνει και στη μετάφραση της πεζογραφίας: με τη μετάφραση των τίτλων των δοκιμίων (μερικούς είδαμε παραπάνω). Η μετάφραση του τίτλου ενός δοκιμίου μπορεί να είναι συνήθως εύκολη υπόθεση, αλλά υπάρχουν και οι προβληματικές περιπτώσεις. Και δεν εννοούμε εδώ μόνο τις περιπτώσεις των «χωλών» ελληνικών αποδόσεων, όπως, π.χ., την περίπτωση του έργου του John Rawls *A Theory of Justice* που μεταφράστηκε κακοζήλως ως *Μία θεωρία της Δικαιοσύνης*. Αλλά ούτε η μεταγενέστερη επανέκδοση του βιβλίου με τίτλο *Θεωρία της Δικαιοσύνης* έσωσε, κατά τη γνώμη μας, τα πράγματα: εξαλειφθηκε μεν το άχρηστο στα ελληνικά «μία», αλλά έμεινε η εντύπωση ότι «η Δικαιοσύνη θεωρεί». Έχουμε τη γνώμη ότι η σωστή ελληνική μετάφραση του *A Theory of Justice* είναι *Περί Δικαιοσύνης Θεωρία*.

Σε αυτό το τελευταίο υπάρχει, βέβαια, αντίλογος ισχυρός, καθώς έχουμε συνηθίσει να ακούμε, να λέμε και να διαβάζουμε «Θεωρία της Σχετικότητας», «Θεωρία Συνόλων», «Θεωρία της Μετάφρασης» κ.λπ. Ναι, αυτό είναι αλήθεια. Αλλά υπάρχει ανταπάντηση, η οποία και έχει ήδη δοθεί, καθώς κρύβεται στις λέξεις έχουμε συνηθίσει. Η συνήθεια (: use / usage / Verwendung) είναι νόμος στη γλώσσα: αυτή κανονίζει τα πάντα. Και το Θεωρία της Δικαιοσύνης δεν έχει γίνει (ακόμα) συνήθεια. Και μιας και ο λόγος είναι στην περί δικαιοσύνης θεωρία, θα πούμε ότι ο τίτλος του περιώνυμου συγγράμματος του Hans Kelsen *Reine Rechtslehre* δεν μεταφράζεται (όπως στα αγγλικά: *Pure Theory of Law*) ως Καθαρή Θεωρία του Δικαίου, όπως εύκολα και εσφαλμένα μπορεί να νομίζει κανείς, αλλά ως Θεωρία περί του Καθαρού Δικαίου, καθώς το δίκαιο είναι «καθαρό», και όχι η όποια περί δικαίου θεωρία.

Συνήθως στη μετάφραση του τίτλου θα χρειαστεί να αλλάξουμε το ήθος του πρωτοτύπου. Αυτό, άλλωστε, κάνουμε και μέσα στο κείμενο, με ποικίλους τρόπους. Αλλά, όταν μεταφράζουμε τίτλους, (πρέπει να) είμαστε ιδιαίτερα επιφυλακτικοί ακριβώς, επειδή ο τίτλος του έργου είναι ένας, είναι ξεχωριστός και, όντας διακεκριμένος, φαίνεται. Αναφερόμενοι ξανά εδώ σε ένα έργο που μας έχει ήδη απασχολήσει, έχουμε τη γνώμη ο μεταφραστής του έργου του Johann Joachim Winckelmann *Geschichte der Kunst des*

Altertums σωστά απέφυγε την κατά λέξη μετάφραση και, αντί του τίτλου *Ιστορία της τέχνης της Αρχαιότητας*, επέλεξε τον τίτλο *Ιστορία της αρχαίας τέχνης*.

Όταν γίνεται αναφορά στο πασίγνωστο έργο του Giambattista Vico [*La scienza nuova*](#), η μετάφραση του τίτλου του είναι *Η νέα επιστήμη*. Εμείς προτιμούμε να μεταφράζουμε τον τίτλο ως *Η νέα επιστημονική γνώση* ακριβώς, επειδή η λέξη *scienza* αυτό ακριβώς σημαίνει: τη γνώση που δεν είναι, λ.χ., διαισθητική ή εμπειρική, αλλά μόνο επιστημονική (Vico 2015).

Θα κλείσουμε τις προσεγγίσεις μας για τη μετάφραση του δοκιμίου με δύο παρατηρήσεις. Η πρώτη παρατήρηση: Σημαντικότερα δοκίμια που επηρέασαν πολλούς τομείς του επιστητού και χάραξαν νέες πορείες στην ιστορία των ιδεών –όπως, λ.χ., τα έργα του Montesquieu, του Marx, του Heisenberg– δεν περιορίζονται στο (οσοδήποτε ευρύ και αν το φανταστούμε) πλαίσιο του δοκιμίου: απλώς ο λόγος τους είναι δοκιμιακός – το έργο είναι, όπως είπαμε και στην αρχή, έ ρ γ ο γ ε ν ι κ ό και καταλαμβάνει χώρους που ανήκουν και σε άλλα είδη του λόγου, πρωτίστως δε στη λογοτεχνία. Θα λέγαμε, μάλιστα, με τολμηρότητα ότι έργα όπως το *Sein und Zeit (Είναι και Χρόνος)* του Martin Heidegger και *Les mots et les choses (Οι λέξεις και τα πράγματα)* του Michel Foucault είναι *λογοτεχνία* όχι με την ευρύτερη, αλλά με τη στενότερη δυνατή σημασία του όρου. Για τη μετάφρασή τους χρειάζονται, άρα, τους πλέον δόκιμους μεταφραστές: αυτούς που μπορούν να διαβλέπουν μέσα σε αυτά τα σύνθετα προς τα πού ρέει κάθε φορά ο λόγος.

Και η δεύτερη παρατήρηση: Στα περί ων ο λόγος σύνθετα έργα είπαμε ότι χρειάζονται δόκιμοι μεταφραστές. Η πράξη λέει ότι ο μεταφραστής τους πρέπει να είναι άλλος από τον συγγραφέα. Ακόμα και αν ο δοκιμιακός συγγραφέας συνδυάζει τη συγγραφική του δράση με μεταφραστική δεινότητα, δεν συνιστάται καθόλου να γίνει μεταφραστής του εαυτού του, να αυτομεταφραστεί δηλαδή. Το καλύτερο σχετικό παράδειγμα μας το δίνει ο Παναγιώτης Κονδύλης. Όντας ο ίδιος συγγραφέας πολλών φιλοσοφικών έργων στα γερμανικά και έχοντας μεταφράσει δεκάδες φιλοσοφικά και λογοτεχνικά έργα από διάφορες γλώσσες στα ελληνικά, ποτέ δεν μετέφρασε βιβλία του από τα γερμανικά στα ελληνικά, προτιμώντας να κάνει απλώς έναν έλεγχο του μεταφραστικού αποτελέσματος πριν από την έκδοση του κάθε φορά μεταφρασμένου έργου του.

7.2. Αναφορά στην ορολογία και τη διαχείρισή της

Είδαμε παραπάνω ότι ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα στη μετάφραση του δοκιμίου (αλλά και της πραγματείας) είναι η χρήση της ειδικής ορολογίας. Η ορολογία, ωστόσο, στα ελληνικά παρουσιάζει ορισμένες ιδιαιτερότητες. Αφενός είναι μάλλον προϊόν μετάφρασης· αφετέρου, δεν υπάρχει εθνικός φορέας συντονισμού της. Όσον αφορά δε τις Ανθρωπιστικές και Κοινωνικές Επιστήμες (ΑΚΕ), το πρόβλημα γίνεται ακόμη οξύτερο, καθώς η χρήση της στις επιστήμες αυτές ελάχιστα τυποποιείται, αλλά και δύσκολα εντοπίζεται. Ο μεταφραστής αντιμετωπίζει μάλιστα συχνά πολύ μεγάλα προβλήματα, προκειμένου να αποκτήσει την *ad hoc* γνώση, τη γνώση δηλαδή του πεδίου που θα του επιτρέψει να προσεγγίσει το εκάστοτε δοκίμιο, πολλώ μάλλον όταν αυτό πραγματεύεται πολλά ζητήματα και από πολλές και διαφορετικές οπτικές γωνίες.

Έτσι, σε επίπεδο τεκμηρίωσης, η μετάφραση του δοκιμίου παρουσιάζει συχνά μεγάλες δυσκολίες. Για να τις υπερνικήσει, ο μεταφραστής πρέπει να προστρέξει συνδυαστικά σε *έντυπες και ηλεκτρονικές* πηγές, έχοντας πάντα κατά νου ότι ορολογία είναι ακριβώς η ειδική σημασία μιας λέξης σε ένα πεδίο, όπως είδαμε και παραπάνω. Για τον λόγο αυτό, δεν μπορεί κανείς να χρησιμοποιεί άκριτα τη μόνη, συστηματική, πολύγλωσση βάση ορολογικών δεδομένων που περιλαμβάνει ελληνικά, την κοινοτική *iate* – αλλά και τα παράλληλα κείμενα σε άλλους ιστότοπους που παρουσιάζονται ως λεξικά (με ανέλεγκτες εγγραφές) όπως το *linguee* ή το *glosbe* και αναπαράγουν κοινοτικά κείμενα –, αφού η φιλοσοφία, εν πολλοίς η γλωσσολογία, η φιλολογία ή η θεολογία δεν περιλαμβάνονται στους τομείς αναφοράς τους. Αντίθετα, ο μεταφραστής έχει στην υπηρεσία του μια σειρά από έντυπα ειδικά λεξικά, στον τομέα της φιλοσοφίας λόγου χάρη. Πολλά από τα λεξικά αυτά καταγράφονται σε έργα αναφοράς όπως το *Εγχειρίδιο του νεοελληνιστή* του Αλέξη Πολίτη (2005), που καταγράφει λεξικά, βιβλιογραφίες κ.λπ.

Το σημαντικότερο όλων, όμως, είναι η επίγνωση του μεταφραστή ότι δεν μπορεί να μεταφράσει δοκίμιο ή πραγματεία για ένα συγκεκριμένο θέμα χωρίς ο ίδιος να εμβαθύνει στο ίδιο αυτό θέμα, διαβάζοντας συστηματικά τη σχετική βιβλιογραφία – χωρίς καμία ψευδαίσθηση, φυσικά, ότι γίνεται και ο ίδιος ειδικός στο θέμα μέσα από τη μετάφραση και μόνο. Αυτός είναι ο λόγος, άλλωστε, που πολύ συχνά οι μεταφραστές των έργων αυτών είναι ειδικοί του πεδίου. Χρειάζεται λοιπόν η συγκρότηση ενός σώματος αναφοράς, έντυπου και/ή ηλεκτρονικού, μονόγλωσσου (*monolingual corpus*) καταρχάς και στη συνέχεια ενδεχομένως δίγλωσσου, παράλληλου (*parallel corpus-bitext*) ή συγκρίσιμου (*comparable corpus*), ώστε ο μεταφραστής να αποκτήσει μια πολύ καλή εικόνα της ορολογίας *στο συγκεκριμένο της* (και πάλι), όπως επίσης και της σχετικής φρασεολογίας. Οι λύσεις που έχουν δοθεί σε προηγούμενες μεταφράσεις έργων ενός συγγραφέα αποτελούν σημαντικές, αν και όχι υποχρεωτικές πηγές ορολογίας και η μετάφραση του δοκιμίου γίνεται μια επίμοχθη εργασία συγκεκριμενοποίησης και ανασυγκεκριμενοποίησης, με όλες τις αρχές τους, όπως τις έχουμε αναφέρει παραπάνω: εντοπισμός κοινωνιολέκτου ως ειδικής γλώσσας, ανίχνευση της εποχής, του ρεύματος, της ιδιαιτερότητας του συγγραφέα σε επίπεδο σκέψης αλλά και ύφους. Τα περισσότερα δοκίμια αποτελούν επίσης εξαιρετικές υφολογικές δοκιμές, ή καλύτερα υφολογικές πραγματώσεις υψηλού επιπέδου.

Επανερχόμενοι στην τεκμηρίωση και στα μονόγλωσσα σώματα κειμένων σχετικά με το συγκεκριμένο κάθε φορά θέμα, θυμίζουμε το πρώτο στάδιο της μεταφραστικής διαδικασίας κατά *Ladmiral*, την κατανόηση, η οποία προέχει. Θυμίζουμε τη σημασία της ανάγνωσης, η οποία όμως στην περίπτωση του δοκιμίου γρήγορα περνά από το κείμενο καθαυτό στα κείμενα αναφοράς. Θα δώσουμε ένα παράδειγμα. Ας δεχθούμε ότι κάποιος μεταφράζει ένα δοκίμιο για την αρχαιοελληνική φιλοσοφία, για να μείνουμε στον ορισμό του *Bergman*. Κατά πρώτον, θα συγκεντρώσει τα ελληνόγλωσσα λεξικά φιλοσοφίας, των οποίων ένας ενδεικτικός κατάλογος θα μπορούσε να είναι ο ακόλουθος, όπως αποτυπώνεται στον πίνακα 2:

Πίνακας 2. Λεξικά φιλοσοφίας (ενδεικτικός κατάλογος)

Συγγραφέας / Επιμελητής	Τίτλος	Μετάφραση	Έκδοση
Σωκράτης Γκίκας	<i>Νέο φιλοσοφικό λεξικό</i>		Σαββάλας, 2002
Θεοδόσης Πελεγρίνης	<i>Λεξικό της φιλοσοφίας. Οι έννοιες, οι θεωρίες, οι σχολές, τα ρεύματα και τα πρόσωπα / Εξάγλωσση ορολογία</i>		Πεδίο, 2014 ³
Robert Audi (επιμ.), Στέλιος Βιρβιδάκης, Γιώργος Ξηροπαΐδης (επιμ. ελληνικής έκδοσης)	<i>Το φιλοσοφικό λεξικό του Cambridge</i>	Συλλογική μετάφραση	Κέδρος, 2011
Stefan Jordan & Christian Nitz (επιμ.)	<i>Λεξικό φιλοσοφίας</i>	Λευτέρης Αναγνώστου & Ηλίας Κρίππας	Εκδόσεις του 21ου, 2014
Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος (επιμ.), 2 τόμοι	<i>Λεξικό της προσωκρατικής φιλοσοφίας</i>		Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας, 1988 & 1994
Gérard Durozoi & André Roussel	<i>Λεξικό φιλοσοφίας</i>	Βασιλική Ιακώβου, Σπύρος Τέγος, Θεόφιλος Τραμπούλης	Πατάκης, 2010
André Lalande	<i>Λεξικό της φιλοσοφίας</i>	Ευτύχιος Φικιώρης	Πάπυρος, 1955
Θανάσης Βασιλείου & Νικηφόρος Σταματάκης	<i>Επίτομο εννοιολογικό λεξικό επιστημών του ανθρώπου</i>		Gutenberg, 2000 ²

Πέραν αυτών των λεξικών, ορισμένα από τα οποία έχουν και γλωσσάρια, επειδή ακριβώς το σημαντικό για τη μετάφραση είναι η κατανόηση, ο μεταφραστής θα δημιουργήσει ένα σώμα κειμένων που θα περιλαμβάνει εισαγωγές στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία, ελληνικές και μεταφρασμένες (για τη διγλωσση αναφορά στη συνέχεια), έργα για ειδικότερα ζητήματα και συγγραφείς. Το διαδίκτυο μπορεί να είναι ιδιαίτερος βοηθητικό στην

κατεύθυνση αυτή, όχι επειδή προσφέρει κείμενα –το ελληνικό ψηφιακό περιεχόμενο είναι πολύ περιορισμένο– αλλά επειδή δίνει κατευθύνσεις. Σε αντίθεση δε με το ελληνικό διαδίκτυο, υπάρχει αξιόλογο ψηφιακό περιεχόμενο σε αρκετές μεγάλες γλώσσες, έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένα συγκρίσιμο σώμα κειμένων, δηλαδή ένα σώμα δίγλωσσο με διαφορετικά, αλλά ομόθεμα κείμενα στην κάθε γλώσσα.

Με την ευκαιρία της μετάφρασης του δοκιμίου, θυμίζουμε ότι τα Ηλεκτρονικά Σώματα Κειμένων (ΗΣΚ) αποτελούν δομημένες συλλογές κειμένων για συγκεκριμένο σκοπό και υποστηρίζουν με τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο σήμερα όλους τους τύπους μετάφρασης, από τη λογοτεχνική ως την ειδική και, φυσικά, την επιστημονική. Η σημασία τους για τη μετάφραση είναι τόσο μεγάλη πια, που έχει δημιουργηθεί στη μεταφρασεολογία υποπεδίο που ονομάζεται «Μεταφρασεολογία Σωμάτων Κειμένων» και εστιάζει στη χρήση των ΗΣΚ στη μετάφραση, μονόγλωσσων, δίγλωσσων και πολύγλωσσων/παράλληλων, δίγλωσσων και πολύγλωσσων/συγκρίσιμων ΗΣΚ.

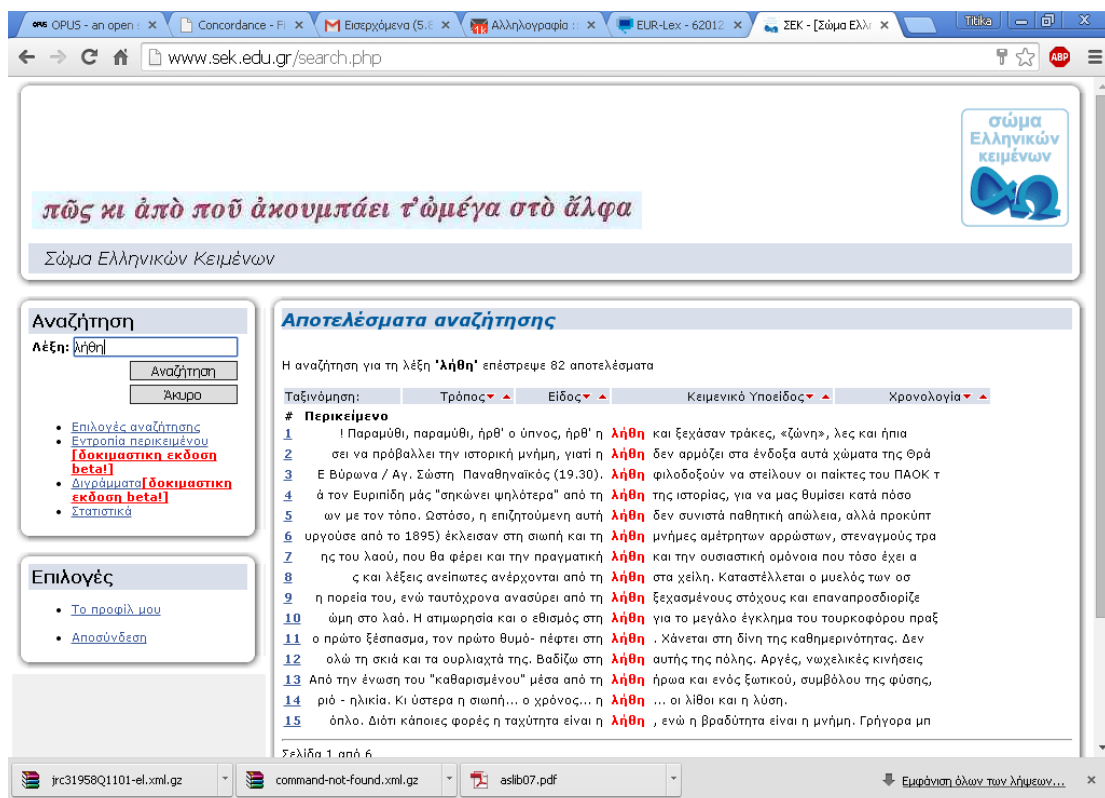
Πιο συγκεκριμένα, τα μονόγλωσσα ΗΣΚ χρησιμεύουν ως βάση τεκμηρίωσης, μια λειτουργία όμως που μπορεί να καλυφθεί και από τα συγκρίσιμα σώματα, στα οποία όμως συχνά ο μεταφραστής δεν φτάνει ποτέ, αλλά παραμένει στα μονόγλωσσα και στα παράλληλα. Τα μονόγλωσσα ΗΣΚ αφορούν επίσης τη χρήση της γλώσσας, γενικά και ειδικά, και λειτουργούν ως δεξαμενή γλωσσικών χρήσεων για τον μεταφραστή. Τα συγκρίσιμα σώματα κειμένων είναι πολύ σημαντικά γιατί υποστηρίζουν την κατανόηση αλλά και την αναδιατύπωση, με ορολογία, φρασεολογία κ.λπ. Τέλος, τα παράλληλα σώματα κειμένων, δηλαδή τα ξένα κείμενα με τα μεταφράσματά τους σε μία ή περισσότερες γλώσσες, είναι η βάση της μεταφραστικής τεχνολογίας αλλά και της Αυτόματης Μετάφρασης (Fantinuoli & Zanettin 2015, Kruger, Munday, Wallmach 2011).

Για παράδειγμα, ένα παράλληλο ΗΣΚ μπορεί κανείς να δημιουργήσει με την αγγλική έκδοση του *Λεξικού Φιλοσοφίας* του Cambridge, την οποία βρίσκει σε διάφορους μορφότυπους στο διαδίκτυο, και την ελληνική έκδοσή του. Ακόμη όμως κι αν δεν δημιουργήσει πραγματικό παράλληλο σώμα κειμένων, σε μορφή επεξεργάσιμη από εργαλεία γλωσσικής τεχνολογίας, μπορεί να συμβουλευτεί συγκριτικά τις δύο εκδόσεις. Στην Εικόνα 7.1 που ακολουθεί βλέπουμε ένα από τέσσερα ελληνικά σώματα κειμένων, τον Ελληνικό Θησαυρό του Ινστιτούτου Επεξεργασίας του Λόγου – Αθηνά, και στην Εικόνα 7.2. το Σώμα Ελληνικών Κειμένων:

Εικόνα 7.1 ΕΘΕΓ (ΙΕΛ), <http://hnc.ilsp.gr/>

Εικόνα 7.2. Σώμα Ελληνικών Κειμένων, www.sek.edu.gr

Για τη δημιουργία ενός παράλληλου σώματος κειμένου σε μορφή απλού κειμένου, το οποίο να μπορεί να αποθηκευτεί σε μεταφραστική μνήμη, το κατεξοχήν εργαλείο μεταφραστικής τεχνολογίας, θα πρέπει να μπορεί να μετατρέψει ένα έντυπο κείμενο ή ένα κείμενο σε μορφή εικόνας σε απλό κείμενο. Ας ορίσουμε πρώτα τη μεταφραστική μνήμη: βάση δεδομένων όπου αποθηκεύονται δίγλωσσα/πολύγλωσσα κείμενα, παραλληλοποιημένα (στοιχισμένα) σε προτασιακό ως επί το πλείστον (παρά τις υποπροτασιακές δοκιμές), αποδεκτά από τον μεταφραστή ως σωστά, τμήματα των οποίων ανασύρονται, με απόλυτη (full match) ή μερική (fuzzy match) ταύτιση σε κάθε νέα αντίστοιχη και σχετική μετάφραση. Αντιλαμβάνεται έτσι κανείς τη σημασία που έχει και για τις ΑΚΕ η μεταφραστική τεχνολογία (βλ. γενικά για τη μεταφραστική τεχνολογία το κεφάλαιο 7 του συγγράμματος *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις της Μετάφρασης*, «Η τεχνολογική διάσταση της μετάφρασης»): είναι ένα πολύτιμο εργαλείο για τον μεταφραστή του δοκιμίου και των πραγματειών: αφενός χειρίζεται αυτόματα την επαναληψιμότητα και τα μοτίβα των συγγραφέων, αφετέρου υποστηρίζει την ορολογική συνέπεια των μεταφράσεών του.

Αν όμως έχει τεράστια σημασία να μπορεί κανείς να βρίσκει τη σωστή λέξη, τον σωστό όρο για τη μετάφρασή του, εξίσου τεράστια σημασία έχει να ξέρει να τον αποθηκεύει, να δημιουργεί γλωσσάρια για προσωπική χρήση αλλά και διαμοιρασμό, ώστε να εμπλουτίζεται το ψηφιακό περιεχόμενο και να διευρύνεται η σχετική συζήτηση. Ο πιο απλός τρόπος δημιουργίας γλωσσαρίων είναι η αποθήκευση δίγλωσσων/πολύγλωσσων όρων σε μορφή excel. Το excel είναι επίσης ο απλούστερος τρόπος αποθήκευσης δίγλωσσων/πολύγλωσσων κειμένων, όπως φαίνεται στην εικόνα που ακολουθεί, στην οποία απεικονίζονται παραλληλοποιημένα λογοτεχνικά κείμενα:

	A	B
15822	Il visita le malade, et déclara qu'il perdrait l'oeil; il prédit même le jour et l'heure où ce funeste accident devait arriver.	Εκείνος επισκέφθηκε τον άρρωστο και όχι μόνο δήλ αλλά και προέβλεψε τη μέρα και την ώρα που θα σ
15823	Si c'eût été l'oeil droit, dit-il, je l'aurais guéri; mais les plaies de l'oeil gauche sont incurables.	«Αν ήταν το δεξί» είπε, «θα το 'χα γιατρέψει αλλά οι αγιάτρευτες.»
15824	Tout Babylone, en plaignant la destinée de Zadig, admira la profondeur de la science d'Hermès.	Ολόκληρη η Βαβυλώνα δεν οίκιρε μόνο τον Ζαντίγκ το βάθος της επιστήμης του Ερμή.
15825	Deux jours après l'abcès perça de lui-même;	Δύο μέρες αργότερα, το απόστημα έσπασε μόνο του
15826	Zadig fut guéri parfaitement.	Ο Ζαντίγκ θεραπεύτηκε τελείως.
15827	Hermès écrit un livre où il lui prouva qu'il n'avait pas dû guérir.	Ο Ερμής έγραψε ένα βιβλίο όπου του απέδειξε ότι ε
15828	Zadig ne le lut point; mais, dès qu'il put sortir, il se prépara à rendre visite à celle qui faisait l'espérance du bonheur de sa vie, et pour qui seule il voulait avoir des yeux.	Ο Ζαντίγκ δεν το διάβασε καν όμως, μόλις ήταν σε ε αυτήν που αποτελούσε την προσδοκία της ευτυχίας μάπα.
15829	Sémire était à la campagne depuis trois jours.	Η Σεμίρα βρισκόταν ήδη τρεις μέρες στην εξοχή.
15830	Il apprit en chemin que cette belle dame, ayant déclaré hautement qu'elle avait une aversion insurmontable pour les borgnes, venait de se marier à Orcan la nuit même.	Ο Ζαντίγκ, στο δρόμο έμαθε πως η ωραία λεγάμενη αθεράπευτη απέχθεια για τους μονόφθαλμους, είχε νύχτα.
15831	A cette nouvelle il tomba sans connaissance; sa douleur le mit au bord du tombeau; il fut long-temps malade, mais enfin la raison l'emporta sur son affliction; et l'atrocité de ce qu'il éprouvait servit même à le consoler.	Ο Ζαντίγκ, ακούγοντας αυτό το νέο, έχασε τις αισθή τάφου, έμεινε άρρωστος για καιρό, αλλά, στο τέλος, να βρει παρηγοριά στην ίδια τη φρίκη αυτού που του
15832	Puisque j'ai essayé, dit-il, un si cruel caprice d'une fille élevée à la cour, il faut que j'épouse une citoyenne.	«Εφόσον άντεξα μια τόσο σκληρή ιδιοτροπία από έν σκέφτηκε. «πρέπει να παντρευτώ ένα κορίτσι της π
15833	Il choisit Azora, la plus sage et la mieux née de la ville; il l'épousa, et vécut un mois avec elle dans les douceurs de l'union la plus tendre.	Διάλεξε την Αζόρα, την πιο φρόνιμη και πιο καλονα για ένα μήνα, μοιράστηκαν τις τρυφερόδες του πιο γ
15834	Seulement il remarquait en elle un peu de légèreté, et beaucoup de penchant à trouver toujours que les jeunes gens les mieux faits étaient ceux qui avaient le plus d'esprit et de vertu.	Το μόνο ήταν πως διέκρινε σ' εκείνη μια κάποια ελα οι νέοι και πιο καλοφτιαγμένοι άντρες είναι και οι πιο
15835	CHAPITRE II.	ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Εικόνα 7.3. Δικείμενα σε calc, Open Office 3.2, σύστοιχο του Microsoft Excel,

Το παράλληλο αυτό σώμα που δημιουργήθηκε στο πλαίσιο ερευνητικού έργου (επιστημονική υπεύθυνη Τιτίκα Δημητρούλια) είναι προσβάσιμο μέσω διαδικτύου για ποικίλες χρήσεις στη διεύθυνση που σημειώνεται στη λεζάντα της εικόνας του σχετικού ιστότοπου στην Εικόνα 7.4:

The screenshot shows the FREL website interface. At the top, the title 'FREL Παράλληλο σώμα λογοτεχνικών κειμένων' is displayed. Below the title is a navigation menu with categories: Αρχική, Corpus, Δημοσιεύσεις, Βιβλιογραφία, Ημερίδα, Νέα, and Επικοινωνία. Under 'Corpus', there are sub-links: Προβληματική, Μεταφράσεις, and Αναζήτηση. The search section is titled 'Αναζήτηση' and includes a search box with the keyword 'λόγος' and a search button. Below the search box, it states 'Αποτελέσματα αναζήτησης' and 'Αποτελέσματα αναζήτησης για το κείμενο [λόγος]'. It also mentions 'Βρέθηκαν 52 αποτελέσματα.' A table displays the search results, comparing the Greek text with the French translation for four different sources.

#	Πηγή	Κείμενο στα Ελληνικά	Κείμενο στα Γαλλικά
1.	ΚΑΤΗΓΟΡΩ!	Ένα έγγραφο γελοίο, ναι, ίσως το έγγραφο όπου γίνεται λόγος για κάποιες γυναίκες, και όπου αναφέρεται κάποιος Ντ... που έγινε πολύ απαιτητικός.	Une pièce ridicule, oui, peut-être la pièce où il est question de petites femme, et où il est parlé d'un certain D..., qui devient trop exigeant :
2.	Fourmier, Alain - Ο μεγάλος Μολν	Ούτε λόγος για να πάμε να δούμε τι συμβαίνει.	Il ne fallait pas songer à aller voir ce qui se passait.
3.	Fourmier, Alain - Ο μεγάλος Μολν	Όπου γίνεται λόγος για το μυστηριώδες Κτίμα	OU IL EST QUESTION DU DOMAINE MYSTÉRIEUX
4.	Fourmier, Alain - Ο μεγάλος Μολν	Και μέσα στη σιωπή, ακούω ένα πουλάκι -- φαντάζομαι πως είναι αηδόνι, αλλά σίγουρα κάνω λάθος επειδή αυτά	Et dans le silence, j'entends un oiseau -- je m' imagine que c'est un rossignol, mais sans doute je me trompe, puisqu'ils ne chantent

Εικόνα 7.4. Παράλληλο σώμα λογοτεχνικών κειμένων, <http://niobe.frl.auth.gr/corpora/search.php>

Διαφορετικά, μνήμες ορολογίας διαθέτουν όλα τα ολοκληρωμένα συστήματα μετάφρασης, μαζί με μεταφραστικές μνήμες και άλλες δυνατότητες. Στις μνήμες ορολογίας, πάντως, εισάγονται με εντολή Import, χωρίς κανένα πρόβλημα, δεδομένα σε μορφή excel. Έτσι, ο μεταφραστής μπορεί να ανατρέχει στη δική του ορολογία, ενδεχομένως να εμπλουτίζει τα γλωσσάρια του σε συνεργασία με άλλους και εν γένει να έχει μια σταθερή πηγή αναφοράς, η οποία θα του επιτρέπει να δουλεύει συστηματικά και χωρίς να χάνει κάθε φορά χρόνο αναζητώντας και τεκμηριώνοντας τους ίδιους όρους. Προϋπόθεση γι' αυτό βέβαια είναι η δημιουργία (έστω και υποτυπωδών) δελτίων για κάθε όρο, πέραν της μετάφρασής του. Στο γλωσσάριο ή στη βάση ορολογίας δεν πρέπει να εισάγεται απλώς ο όρος με τη μετάφρασή του αλλά και η πηγή, με πλήρη βιβλιογραφική αναφορά, ει δυνατόν ακόμη και το σχετικό παράθεμα.

7.3. Παραδείγματα

Θα κλείσουμε τη σύντομη αυτή αναφορά στο δοκίμιο με μια μικρή αναφορά στο ύφος και πάλι, μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τα δοκίμια και οι φιλοσοφικές πραγματείες (αλλά όχι μόνο) είναι κείμενα που εμπίπτουν στην κατηγορία της λογοτεχνικής μετάφρασης, επομένως κείμενα με συγκεκριμένο ύφος, πέραν της γενικής δοκιμακικής τους μορφής. Αυτό το ύφος ποικίλλει από συγγραφέα σε συγγραφέα και μπορεί να αγγίζει από τη μια πλευρά τα όρια της ποίησης και από την άλλη την πλέον αυστηρή επιστημονική ανάλυση. Μια εικόνα της υφολογικής αυτής ποικιλίας μας δίνουν τα παρακάτω αποσπάσματα από πέντε διαφορετικούς συγγραφείς σε τέσσερις διαφορετικές γλώσσες και εποχές – Hume, Voltaire, Machiavelli, Engels, Gracian. Έχει ενδιαφέρον να μελετήσει κανείς όχι μόνο το ύφος του πρωτοτύπου, αλλά και εκείνο της μετάφρασης, τη συνάρτηση μεταξύ των δύο, τη συναίρεση των δύο λόγων στη διαλογικότητα της μετάφρασης. Πέραν αυτού, όμως, τα κείμενα αυτά μας δίνουν και μια εικόνα της πολυμορφίας της λογοτεχνικής μετάφρασης, την οποία ορθώς ο Berman όριζε ως πολυδιάστατη και την οποία εν προκειμένω διευρύνουμε, όπως φαίνεται, ακόμη περισσότερο.

David Hume, [*A Treatise of Human Nature*](#) [1738-1740], 1896, 133.

There are some philosophers who imagine we are every moment intimately conscious of what we call our SELF; that we feel its existence and its continuance in existence; and are certain, beyond the evidence of a demonstration, both of its perfect identity and simplicity. The strongest sensation, the most violent passion, say they, instead of distracting us from this view, only fix it the more intensely, and make us consider their influence on self either by their pain or pleasure. To attempt a farther proof of this were to weaken its evidence; since no proof can be derived from any fact, of which we are so intimately conscious; nor is there any thing, of which we can be certain, if we doubt of this.

Unluckily all these positive assertions are contrary to that very experience, which is pleaded for them, nor have we any idea of self, after the manner it is here explained. For from what impression could this idea be derived? This question it is impossible to answer without a manifest contradiction and absurdity; and yet it is a question, which must necessarily be answered, if we would have the idea of self pass for clear and intelligible. It must be some one impression, that gives rise to every real idea. But self or person is not any one impression, but that to which our several impressions and ideas are supposed to have a reference. If any impression gives rise to the idea of self, that impression must continue invariably the same, through the whole course of our lives; since self is supposed to exist after that manner. But there is no impression constant and invariable. Pain and pleasure, grief and joy, passions and sensations succeed each other, and never all exist at the same time. It cannot, therefore, be from any of these impressions, or from any other, that the idea of self is derived; and consequently there is no such idea.

Ντέιβιντ Χιούμ, *Πραγματεία για την ανθρώπινη φύση*: Βιβλίο πρώτο: *Για τη νόηση* (2005, 438-439)

Υπάρχουν ορισμένοι φιλόσοφοι οι οποίοι φαντάζονται ότι έχουμε κάθε στιγμή βαθιά συνείδηση αυτού που αποκαλούμε ΕΑΥΤΟ μας, ότι νιώθουμε την ύπαρξή του και τη

συνεχιά του. Είμαστε δε βέβαιοι, πέρα και από την ενάργεια της απόδειξης, για την τέλεια ταυτότητα και απλότητά του. Το ισχυρότερο αίσθημα, το πιο βίαιο πάθος, υποστηρίζουν οι εν λόγω φιλόσοφοι, αντί να μας απομακρύνει από αυτή την άποψη, απλώς την εδραιώνει ακόμη περισσότερο, κάνοντάς μας να σκεφτούμε ότι επιδρά πάνω στον εαυτό μέσω του πόνου ή της ευχαρίστησης που προκαλεί. Το να επιχειρήσουμε μια περαιτέρω απόδειξη δια τεκμηρίων στο συγκεκριμένο ζήτημα θα είχε ως αποτέλεσμα την αποδυνάμωση της ενάργιάς του, εφόσον δεν μπορεί να αντληθεί καμία απόδειξη από γεγονός του οποίου έχουμε τόσο βαθιά προσωπική συνείδηση, ούτε είναι δυνατόν να είμαστε βέβαιοι για οτιδήποτε στο βαθμό που αμφιβάλουμε για αυτό.

Ατυχώς, όλοι αυτοί οι ισχυρισμοί είναι ενάντιοι στην ίδια την εμπειρία την οποία επικαλούνται και δεν έχουμε καμία ιδέα του εαυτού με τον τρόπο που εξηγείται εδώ. Από ποια εντύπωση θα μπορούσε να παράγεται αυτή η ιδέα; Η ερώτηση αυτή είναι αδύνατον να απαντηθεί χωρίς να υποπέσουμε σε καταφανείς αντιφάσεις και σε παραλογισμούς. Ωστόσο πρόκειται για μια ερώτηση που είναι αναγκαίο να απαντηθεί, εάν πρόκειται η ιδέα του εαυτού να θεωρηθεί σαφής και κατανοητή. Θα πρέπει να υπάρχει μια ορισμένη εντύπωση που να προκαλεί κάθε πραγματική ιδέα. Όμως ο εαυτός ή το πρόσωπο δεν είναι μία συγκεκριμένη εντύπωση, καθώς πρόκειται για κάτι στο οποίο υποτίθεται ότι αναφέρονται πολλές και διάφορες εντυπώσεις και ιδέες μας. Εάν υπάρχει κάποια εντύπωση που προκαλεί την ιδέα του εαυτού, αυτή η εντύπωση πρέπει να συνεχίζει ίδια και απaráλλακτη καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής μας, εφόσον ο εαυτός υποτίθεται ότι υπάρχει με αυτόν τον τρόπο. Ωστόσο δεν υπάρχει καμία εντύπωση σταθερή και αμετάβλητη. Πόνος και ευχαρίστηση, θλίψη και χαρά, πάθη και αισθήματα διαδέχονται το ένα το άλλο, χωρίς να υπάρχουν ποτέ όλα μαζί την ίδια στιγμή. Δεν μπορεί, λοιπόν, η ιδέα του εαυτού να παράγεται από κάποια από αυτές τις εντυπώσεις ή από οποιαδήποτε άλλη, συνεπώς δεν υπάρχει καμία τέτοια ιδέα.

Voltaire, *Le Dictionnaire philosophique ou La Raison par alphabet* [1764] (1770, 2)

Abraham est un de ces noms célèbres dans l'Asie Mineure et dans l'Arabie, comme Thaut chez les Égyptiens, le premier Zoroastre dans la Perse, Hercule en Grèce, Orphée dans la Thrace, Odin chez les nations septentrionales, et tant d'autres plus connus par leur célébrité que par une histoire bien avérée. Je ne parle ici que de l'histoire profane; car pour celle des Juifs, nos maîtres et nos ennemis que nous croyons et que nous détestons, comme l'histoire de ce peuple a été visiblement écrite par le Saint-Esprit, nous avons pour elle les sentiments que nous devons avoir. Nous ne nous adressons ici qu'aux Arabes; ils se vantent de descendre d'Abraham par Ismaël; ils croient que ce patriarche bâtit la Mecque, et qu'il mourut dans cette ville. Le fait est que la race d'Ismaël a été infiniment plus favorisée de Dieu que la race de Jacob. L'une et l'autre race a produit à la vérité des voleurs; mais les voleurs arabes ont été prodigieusement supérieurs aux voleurs juifs. Les descendants de Jacob ne conquièrent qu'un très petit pays, qu'ils ont perdu; et les descendants d'Ismaël ont conquis une partie de l'Asie, de l'Europe, et de l'Afrique, ont établi un empire plus vaste que celui des Romains, et ont chassé les Juifs de leurs cavernes, qu'ils appelaient la terre de promission.

A ne juger des choses que par les exemples de nos histoires modernes, il serait assez difficile qu'Abraham eût été le père de deux nations si différentes; on nous dit qu'il était né en Chaldée, et qu'il était fils d'un pauvre potier, qui gagnait sa vie à faire de petites idoles de terre. Il n'est guère vraisemblable que le fils de ce potier soit allé fonder la Mecque à quatre cents lieues de là sous le tropique, en passant par des déserts impraticables. S'il fut un conquérant, il s'adressa sans doute au beau pays de l'Assyrie; et s'il ne fut qu'un pauvre homme, comme on nous le dépeint, il n'a pas fondé des royaumes hors de chez lui.

Βολταίρος, *Φιλοσοφικό λεξικό* (2001, 39)

Αβραάμ είναι ένα από απ' αυτά τα ευρέως διαδεδομένα ονόματα στη Μικρά ασία και στην Αραβία, όπως τα ονόματα Θωτ στην Αίγυπτο, ο πρώτος Ζωροάστρης στην Περσία, Ηρακλής στην Ελλάδα, Ορφέα στη Θράκη, Οντίν στις χώρες του Βορρά και τόσα άλλα περισσότερο γνωστά εξαιτίας της κοινής τους χρήσης, παρά εξαιτίας της ιστορίας που κουβαλούν. Δεν μιλώ εδώ παρά για την ειδωλολατρική ιστορία, διότι απέναντι στην ιστορία των Εβραίων, των κυρίων και εχθρών μας, τους οποίους άλλοτε πιστεύουμε και άλλοτε απεχθανόμαστε, αφού η ιστορία αυτού του λαού γράφτηκε προφανώς από το ίδιο το Άγιο Πνεύμα, τρέφουμε τα συναισθήματα που οφείλουμε να έχουμε. Δεν απευθυνόμαστε εδώ παρά στους Άραβες: καυχώνται ότι κατάγονται από τον Αβραάμ μέσω Ισμαήλ· πιστεύουν ότι αυτός ο πατριάρχης έκτισε τη Μέκκα και ότι πέθανε σ' αυτή την πόλη. Το γεγονός είναι ότι η φυλή του Ισμαήλ ευνοήθηκε απείρως περισσότερο από το Θεό απ' ό,τι η φυλή του Ιακώβ. Πράγματι, και οι δύο φυλές παρήγαγαν κλέφτες· αλλά οι Άραβες κλέφτες ήταν εμφανώς ανώτεροι από τους Εβραίους κλέφτες. ΟΙ απόγονοι του Ιακώβ δεν κατέκτησαν παρά μία πολύ μικρή χώρα, την οποία και έχασαν· οι απόγονοι του Ισμαήλ κατέκτησαν ένα κομμάτι της Ασίας, της Ευρώπης και της Αφρικής, εγκατέστησαν μία ευρύτερη αυτοκρατορία από εκείνη των Ρωμαίων και κυνήγησαν τους Εβραίους από τα σπήλαιά τους, που αποκαλούσαν γη της επαγγελίας.

Εάν εξετάζαμε τα πράγματα, καταφεύγοντας αποκλειστικά σε παραδείγματα των συγχρόνων ιστοριών μας, θα θεωρούσαμε αρκετά δύσκολο ο Αβραάμ να είναι πατέρας δύο τόσο διαφορετικών εθνών. Μας λένε ότι είχε γεννηθεί στη Χαλδαία και ότι ήταν γιός ενός φτωχού κεραμέα, που κέρδιζε τη ζωή του φτιάχνοντας μικρά ειδώλια. Είναι μάλλον απίθανο ο γιός

αυτού του κεραμέα να πήγε να ιδρύσει τη Μέκκα, σε απόσταση τριακοσίων λευγών υπό τον τροπικό, διασχίζοντας άβατες ερήμους. Εάν υπήρξε κατακτητής, αναμφιβόλως στράφηκε προς την όμορφη χώρα της Ασσυρίας· και εάν δεν ήταν παρά μόνο ένας φτωχός άνθρωπος, όπως τοβ παρουσιάζουν, ασφαλώς δεν ίδρυσε βασιλεία πέρα από το δικό του τόπο.

Friedrich Engels, *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats. Im Anschluss an Lewis H. Morgan's Forschungen* [1884] (1886²).

Wie nun dies erklären? Bei der entscheidenden Rolle, die die Verwandtschaft bei allen wilden und barbarischen Völkern in der Gesellschaftsordnung spielt, kann man die Bedeutung dieses so weitverbreiteten Systems nicht mit Redensarten beseitigen. Ein System, das in Amerika allgemein gilt, in Asien bei Völkern einer ganz verschiedenen Race ebenfalls besteht, von dem mehr oder weniger abgeänderte Formen überall in Afrika und Australien sich in Menge vorfinden, ein solches System will geschichtlich erklärt sein, nicht weggeredet, wie dies z.B. McLennan versuchte. Die Bezeichnungen Vater, Kind, Bruder, Schwester sind keine bloßen Ehrentitel, sondern führen ganz bestimmte, sehr ernstliche gegenseitige Verpflichtungen mit sich, deren Gesamtheit einen wesentlichen Teil der Gesellschaftsverfassung jener Völker ausmacht. Und die Erklärung fand sich. Auf den Sandwichinseln (Hawaii) bestand noch in der ersten Hälfte dieses Jahrhunderts eine Form der Familie, die genau solche Väter und Mütter, Brüder und Schwestern, Söhne und Töchter, Onkel und Tanten, Neffen und Nichten lieferte, wie das amerikanisch-altindische Verwandtschaftssystem sie fordert. Aber merkwürdig! Das Verwandtschaftssystem, das in Hawaii in Geltung war, stimmte wieder nicht mit der dort tatsächlich bestehenden Familienform. Dort nämlich sind alle Geschwisterkinder, ohne Ausnahme, Brüder und Schwestern, und gelten für die gemeinsamen Kinder, nicht nur ihrer Mutter und deren Schwestern, oder ihres Vaters und dessen Brüder, sondern aller Geschwister ihrer Eltern ohne Unterschied. Wenn also das amerikanische Verwandtschaftssystem eine in Amerika nicht mehr bestehende, primitivere Form der Familie voraussetzt, die wir in Hawaii wirklich noch vorfinden, so verweist uns andererseits das hawaiische Verwandtschaftssystem auf eine noch ursprünglichere Familienform, die wir zwar nirgends mehr als bestehend nachweisen können, die aber bestanden haben muß, weil sonst das entsprechende Verwandtschaftssystem nicht hätte entstehen können. «Die Familie», sagt Morgan, «ist das aktive Element; sie ist nie stationär, sondern schreitet vor von einer niedrigeren zu einer höheren Form, im Maß wie die Gesellschaft von niederer zu höherer Stufe sich entwickelt. Die Verwandtschaftssysteme dagegen sind passiv; nur in langen Zwischenräumen registrieren sie die Fortschritte, die die Familie im Lauf der Zeit gemacht hat, und erfahren nur dann radikale Änderung, wenn die Familie sich radikal verändert hat.» – «Und», setzt Marx hinzu, «ebenso verhält es sich mit politischen, juristischen, religiösen, philosophischen Systemen überhaupt.» Während die Familie fortlebt, verknöchert das Verwandtschaftssystem, und während dies gewohnheitsmäßig fortbesteht, entwächst ihm die Familie. Mit derselben Sicherheit aber, mit der Cuvier aus den bei Paris gefundenen Marsupialknochen eines Tierskeletts schließen konnte, daß dies einem Beuteltier gehörte und daß dort einst ausgestorbne Beuteltiere gelebt, mit derselben Sicherheit können wir aus einem historisch überkommenen Verwandtschaftssystem schließen, daß die ihm entsprechende, ausgestorbne Familienform bestanden hat.

Φρίντριχ Ένγκελς, *Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους* (1976, 136-137)

Πώς εξηγείται λοιπόν αυτό; Με τον αποφασιστικό ρόλο που παίζει η συγγένεια για το κοινωνικό καθεστώς σ' όλους τους άγριους και τους βάρβαρους λαούς δεν μπορεί κανείς να παραμερίσει με λόγια τη σημασία αυτού του συστήματος που είναι τόσο πλατιά διαδομένο. Ένα σύστημα που στην Αμερική ισχύει γενικά, που υπάρχει επίσης στην Ασία σε λαούς μας

εντελώς διαφορετικής φυλής, που στην Αφρική και στην Αυστραλία βρίσκουμε λίγο ή πολύ παραλλαγμένες άφθονες μορφές του, ένα τέτοιο σύστημα χρειάζεται να εξηγηθεί ιστορικά, δεν μπορεί να το ξοφλάμε με λόγια, όπως λ.χ. προσπάθησε να το κάνει ο Μακ Λένναν. Οι ονομασίες πατέρας, παιδί, αδελφός, αδελφή δεν είναι απλά τιμητικοί τίτλοι, μα συνεπιφέρουν εντελώς καθορισμένες, πολύ σοβαρές αμοιβαίες υποχρεώσεις, που το σύνολό τους αποτελεί σημαντικό μέρος της κοινωνικής συγκρότησης των λαών εκείνων. Και η εξήγηση βρέθηκε. Στα νησιά Σάντουιτς (Χαβάη) υπήρχε ακόμα κατά το πρώτο μισό αυτού του αιώνα μια μορφή οικογένειας, που είχε ακριβώς τέτοιους πατεράδες και τέτοιες μητέρες, αδελφούς και αδελφές, γιούς και κόρες, θείους και θείες, ανεισιούς και ανεισιές, όπως τους απαιτεί το αμερικανικο-παλαιοϊνδικό σύστημα συγγένειας. Μα περίεργο! Το σύστημα συγγένειας που ίσχυε στη Χαβάη πάλι δεν ανταποκρινόταν στη μορφή της οικογένειας που πραγματικά υπήρχε εκεί. Εκεί, δηλαδή, όλα τα παιδιά αδελφών και αδελφάδων είναι, χωρίς εξαίρεση, αδέρφια και αδελφές και θεωρούνται κοινά παιδιά όχι μονάχα της μητέρας τους και των αδελφάδων της ή του πατέρα τους και των αδελφών του, μα παιδιά όλων των αδελφών και των αδελφάδων των γονιών τους χωρίς καμιά διάκριση. Αν λοιπόν το αμερικανικό σύστημα συγγένειας προϋποθέτει μια πιο πρωτόγονη μορφή οικογένειας που δεν υπάρχει πια στην Αμερική, που όμως τη βρίσκουμε πραγματικά ακόμα στη Χαβάη, τότε από την άλλη πλευρά το σύστημα συγγένειας της Χαβάης μας παραπέμπει σε μια ακόμη πιο πρωτόγονη μορφή οικογένειας, που δε μπορούμε βέβαια πουθενά πια να αποδείξουμε ότι υπάρχει, που όμως π ρ έ π ε ι να έχει υπάρξει γιατί αλλιώς δε θα μπορούσε να έχει δημιουργηθεί το αντίστοιχο σύστημα συγγένειας. «Η οικογένεια –λέει ο Μόργκαν– είναι το ενεργό στοιχείο, που δεν είναι ποτέ στάσιμη, μα προχωρεί από κατώτερη σε ανώτερη μορφή, στο μέτρο που η κοινωνία εξελίσσεται από κατώτερη σε ανώτερη βαθμίδα. Τα συστήματα συγγένειας, αντίθετα, είναι παθητικά. Μόνο σε μεγάλα χρονικά διαστήματα καταγράφουν τις πρόοδες που έκανε η οικογένεια στο κύλισμα του χρόνου, και αλλάζουν ριζικά τότε μονάχα, όταν έχει αλλάξει ριζικά η οικογένεια». «Και –προσθέτει ο Μαρξ– το ίδιο συμβαίνει με τα πολιτικά, τα νομικά, τα θρησκευτικά, τα φιλοσοφικά συστήματα γενικά». Ενώ η οικογένεια ζει και εξελίσσεται, το σύστημα συγγένειας αποστεώνεται, κι ενώ το σύστημα συγγένειας εξακολουθεί να υπάρχει με τη δύναμη της συνήθειας, η οικογένεια αναπτύσσεται και ξεφεύγει από τα πλαίσιά του. Με την ίδια σιγουριά όμως που ο Κουβιέ, από τα μαρσίπια οστά ενός σκελετού ζώου που βρέθηκε κοντά στο Παρίσι, συμπεράνε ότι ανήκαν σ' ένα μαρσιποφόρο ζώο και ότι ζούσαν κάποτε μαρσιποφόρα που έχουν πια εξαφανιστεί, με την ίδια σιγουριά μπορούμε να συμπεράνουμε από ένα ιστορικά κληρονομημένο σύστημα συγγένειας ότι έχει υπάρξει η αντίστοιχή του μορφή οικογένειας που έχει πια εξαφανιστεί.

Niccolò Machiavelli, *Il principe* [1513] (1961, 89-90)

Non è di poca importanza a uno principe la elezione de' ministri: li quali sono buoni o no, secondo la prudenzia del principe. E la prima coniettura che si fa del cervello d'uno signore, è vedere li uomini che lui ha d'intorno; e quando sono sufficienti e fedeli, sempre si può reputarlo savio, perché ha saputo conoscerli sufficienti e mantenerli fedeli. Ma, quando sieno altrimenti, sempre si può fare non buono iudizio di lui; perché el primo errore che fa, lo fa in questa elezione. Non era alcuno che conoscessi messer Antonio da Venafro per ministro di Pandolfo Petrucci, principe di Siena che non iudicasse Pandolfo essere valentissimo uomo, avendo quello per suo ministro.

E perché sono di tre generazione cervelli, l'uno intende da sé, l'altro discerne quello che altri intende, el terzo non intende né sé né altri, quel primo è eccellentissimo, el secondo eccellente, el terzo inutile, conveniva per tanto di necessità, che, se Pandolfo non era nel primo grado, che fussi nel secondo: perché, ogni volta che uno ha iudicio di conoscere el bene o il male che uno fa e dice, ancora che da sé non abbia invenzione, conosce l'opere triste e le buone del ministro, e quelle esalta e le altre corregge; et il ministro non può sperare di ingannarlo, e mantensi buono.

Ma come uno principe possa conoscere el ministro, ci è questo modo che non falla mai. Quando tu vedi el ministro pensare più a sé che a te, e che in tutte le azioni vi ricerca dentro l'utile suo, questo tale così fatto mai fia buono ministro, mai te ne potrai fidare: perché quello che ha lo stato d'uno in mano, non debbe pensare mai a sé, ma sempre al principe, e non li ricordare mai cosa che non appartenga a lui. E dall'altro canto, el principe, per mantenerlo buono, debba pensare al ministro, onorandolo, facendolo ricco, obligandoselo, partecipandoli li onori e carichi; acciò che vegga che non può stare senza lui, e che li assai onori non li faccino desiderare più onori, le assai ricchezze non li faccino desiderare più ricchezze, li assai carichi li faccino temere le mutazioni. Quando dunque, e' ministri e li principi circa ministrisono così fatti, possono confidare l'uno dell'altro; e quando altrimenti, il fine sempre fia dannoso o per l'uno o per l'altro.

Niccolò Machiavelli, *O Ηγεμόνας* (2000, 134-135)

Η επιλογή των υπουργών έχει μεγάλη σημασία για έναν ηγεμόνα· αυτοί είναι καλοί ή όχι, ανάλογα με την προνοητικότητα του ηγεμόνα. Η πρώτη σκέψη που κάνουμε για έναν άρχοντα και το μυαλό του είναι να παρατηρήσουμε τους ανθρώπους που έχει γύρω του· κι όταν είναι ικανοί και πιστοί, μπορεί να έχει πάντοτε τη φήμη του συνετού, γιατί ήξερε να διακρίνει τους ικανούς και να τους διατηρήσει πιστούς. Όταν όμως είναι διαφορετικοί, δεν είναι ποτέ δυνατόν να σχηματιστεί θετική κρίση γι' αυτόν· γιατί το πρώτο λάθος που κάνει, το κάνει σ' αυτή την επιλογή. Δεν υπήρχε κανείς που να γνώριζε τον άρχοντα Αντώνιο ντα Μπενάφρο, ως υπουργό του Παντόλφο Πετρούτσι, του ηγεμόνα της Σιένας, και να μην εκτιμήσει τον Παντόλφο ως ικανότατο άνθρωπο, για να τον έχει υπουργό του.

Υπάρχουν τριών ειδών μυαλά: στο ένα ο άνθρωπος καταλαβαίνει από μόνος του, στο άλλο αυτά που εξηγούν οι άλλοι και στο τρίτο δεν καταλαβαίνει ούτε από μόνος του ούτε από τους άλλους· το πρώτο είναι εξαιρετικό, το δεύτερο πολύ καλό, το τρίτο άχρηστο· με βάση τα παραπάνω οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι εάν ο Παντόλφο δεν ήταν στην πρώτη βαθμίδα, θα ήταν τουλάχιστον στη δεύτερη· γιατί άπαξ κι ένας άνθρωπος έχει την ικανότητα να

διακρίνει το καλό ή το κακό που κάποιος έχει κάνει κι έχει πει, ακόμη κι αν δεν παίρνει από μόνος του πρωτοβουλίες, μπορεί να αναγνωρίζει τα καλά και τα κακά έργα του υπουργού και να επαινεί τα μεν, να διορθώνει τα δε· και ο υπουργός δεν μπορεί να ελπίζει ότι θα τον κοροϊδέψει και παραμένει καλός

Ίδου ένας αλάνθαστος τρόπος για να γνωρίζει ένας ηγεμόνας τον υπουργό του. Όταν βλέπεις τον υπουργό να σκέφτεται περισσότερο τον εαυτό του παρά εσένα και σ' όλες τις πράξεις να επιζητά το δικό του συμφέρον, αυτός που φέρεται έτσι δεν θα γίνει ποτέ καλός υπουργός ούτε μπορείς ποτέ να τον εμπιστευτείς: γιατί εκείνος που κρατά στα χέρια του τη διοίκηση του κράτους ενός άλλου, δεν πρέπει ποτέ να σκέφτεται τον εαυτό του, αλλά πάντοτε τον ηγεμόνα, και ποτέ να μην του φορτώνει το μυαλό με υποθέσεις που δεν τον αφορούν. Από την άλλη, ο ηγεμόνας για να τον κρατήσει πιστό, πρέπει να σκέφτεται τον υπουργό, τιμώντας τον, πλουτίζοντάς τον, ευεργετώντας τον, δίνοντάς του τιμές και αξιώματα, έτσι ώστε να μην μπορεί να σταθεί χωρίς αυτόν και οι πολλές τιμές να μην τον κάνουν να επιθυμεί περισσότερα και τα πολλά αξιώματα να κάνουν να φοβάται τις πολιτικές αλλαγές. Όταν, λοιπόν, οι υπουργοί και οι ηγεμόνες προς τους υπουργούς φέρονται έτσι, μπορούν να εμπιστευτούν ο ένας τον άλλο· κι όταν φέρονται διαφορετικά, το τέλος θα είναι πάντοτε οδυνηρό είτε για τον ένα είτε για τον άλλο.

Balthasar Gracián, *El Héroe*, [1637] (2001, 17-18)

Sea ésta la primera destreza en el arte de entendidos: medir el lugar con su artificio. Gran treta es ostentarse al conocimiento, pero no a la comprensión; cebar la expectación, pero nunca desengañarla del todo; prometa más lo mucho, y la mejor acción deje siempre esperanzas de mayores.

(1) Excuse a todos el varón culto sonarle el fondo a su caudal, si quiere que le veneren todos. Formidable fue un río hasta que se le halló vado, y venerado un varón hasta que se le conoció término a la capacidad; porque ignorada y presumida profundidad siempre mantuvo, con el recelo, el crédito.

(2) Culpa propiedad fue llamar señorear al descubrir, alternando luego la vitoria sujetos: si el que comprende señorea, el que se recata nunca cede.

(3) Compita la destreza del advertido, en templarse, con la curiosidad del atento, en conocerle: que suele ésta doblarse, a los principios de una tentativa.

(4) Nunca el diestro en desterrar una barra remató al primer lance; vase empeñado con uno para otro, y siempre adelantándolos.

Ventajas son de ente infinito envidar mucho con resto de infinidad. Esta primera regla de grandeza advierte, si no el ser infinitos, a parecerlo que no es sutileza común.

Μπαλτασάρ Γκρασιάν, *Ο Ηρώας* (2005, 43-44)

Αυτή ας είναι η πρώτη επιδεξιότητα. Η τέχνη του νοήμονα είναι να μετράει την ευκαιρία με τη μαστοριά του. Μεγάλη προσποίηση είναι να προσφέρεις ώστε να σε γνωρίσουν οι άλλοι, όχι όμως να σε κατανοήσουν· να προσφέρεις στην προσδοκία, ποτέ όμως να μην την ικανοποιείς καθ' ολοκληρία. Να υπόσχεται περισσότερα από όσα είναι μοιραίο· και η καλύτερη πράξη να αφήνει πάντα ελπίδες για ακόμη μεγαλύτερες.

Αποτρέπει τους πάντες ο φωτισμένος άντρας να ερευνήσουν το βάθος των ικανοτήτων του, αν θέλει να τον σέβονται οι πάντες. Εντυπωσιακό είναι το ποτάμι ώσπου να περάσει κανείς απέναντι· και άξιος σεβασμού ο άντρας ώσπου να μάθουν οι άλλοι ποιο είναι το όριο των δυνατοτήτων του. Γιατί όσο το βάθος παραμένει άγνωστο και πιθανολογείται, πάντα, μαζί με την επιφύλαξη, συντηρεί το κύρος.

Η ανακάλυψη είναι κιόλας κυριαρχία: αυτό το πολύτιμο χάρισμα ανατρέπει την υποδούλωση και τη μετατρέπει σε νίκη· αν εκείνος που αντιλαμβάνεται κυριαρχεί, τότε εκείνος που δυσπιστεί δεν παραδίδεται ποτέ.

Ενισχύεται η δεξιότητά του μυαλωμένου για να αντιμετωπίσει με σοβαρότητα την περιέργεια εκείνου που συγκεντρώνει την προσοχή του ώστε να τον γνωρίσει. Είθισται μάλιστα η δεξιότητά να γίνεται άλλη τόση στην αρχή τέτοιας απόπειρας.

Ποτέ ο επιδέξιος στο να προλαβαίνει τα πράγματα δεν τα κατάφερε με την πρώτη προσπάθεια· συνεχίζει να επιμένει από εδώ και από εκεί, πάντα προχωρώντας ένα βήμα πιο πέρα.

Πλεονέκτημα του Αιωνίου Όντος είναι να ποντάρει όσο θέλει στην αιωνιότητα. Αυτός ο πρώτος κανόνας μεγαλείου φανερώνει πως αν δεν είμαστε αιώνιοι, πρέπει να φαινόμαστε αιώνιοι, πράγμα που δεν είναι επιτηδειότητα των πολλών.

7.4. Συμπεράσματα

Στο τελευταίο αυτό κεφάλαιο του εγχειριδίου, εξετάσαμε την ιδιαιτερότητα του δοκιμίου και του δοκιμιακού λόγου, εστιάζοντας στη ρευστότητα και την πολυμορφία του και εντάσσοντάς το στη λογοτεχνική μετάφραση, με την ευρεία έννοια που της προσέδιδε ο Antoine Bergman, περαιτέρω διευρυμένη. Οι ιδιαίτερες ορολογικές και υφολογικές δυσκολίες του δοκιμίου παρουσιάστηκαν με παραδείγματα, ώστε να φανεί η λογοτεχνική και μαζί ειδική-επιστημονική αλλά και επιχειρηματολογική προοπτική του ως είδους. Η περίπτωση του δοκιμίου, όμως, αναδεικνύει σε υπέρτατο βαθμό πόσο ρευστά είναι τα όρια μεταξύ των ειδών εν γένει, επομένως και των τύπων μετάφρασης, και μας οδηγεί προς μια καθολική εκπαίδευση των μεταφραστών.

Γ.Κ. & Τ.Δ.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Έργα

- Deleuze, G. (2010). *Ο Μπερζονισμός* [εισ.-μτφρ.-επίμ. Γ. Πρελορέντζος]. Αθήνα: Scripta.
- Frege, G. (1884). *Die Grundlagender Arithmetik*. Breslau: Wilhelm Koebner.
- Gracian, B. (2001). *El Heroe* [Prólogo y comentarios X. F. Richon]. Barcelona: Estrategia Local.
- Jakobson, R. (1960). *Linguistics and Poetics*. In T. A. Sebeok (ed.), *Style in language*. Cambridge, MA: M.I.T. Press.
- Jakobson, R. (1998). *Δοκίμια για τη γλωσσολογία* [εισ.-μτφρ. Α. Μπερλής]. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- [Macchiavelli, N. \(2000\). Ο Ηγεμόνας \[μτφρ. Ζ. Ζωγραφίδου-Καραγάλιου\]. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας.](#)
- Macciavelli, N. (1961 [1513]). *Il principe* [ed. L. Firpo]. Torino: Einaudi.
- Sartre, J.P. (1964). *Les Mots*, Paris: Gallimard
- Winckelmann, J. J. (2003 [1764]). *Geschichte der Kunst des Altertums*. Dresden : Walther. Ανακτήθηκε 15/9/2015 από <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/winckelmann1764>
- Winckelmann, J. J. (2010). *Ιστορία της αρχαίας τέχνης* [μτφρ. Λ. Αναγνώστου]. Αθήνα: Gutenberg.
- Βολταίρος (2001). *Φιλοσοφικό λεξικό* [μτφρ. Φ. Ταμβίσκου & Ξ. Τσελέντη, εισ.-σχ. Ξ. Τσελέντη]. Αθήνα: Στάχυ.
- Γκρασιάν, Μπ. (2005). *Ο Ηρώας* [εισ.-μτφρ. Φ. Δ. Δρακονταειδής]. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 43-44.
- Σαρτρ, Ζ. Π. (2008). *Οι λέξεις* [μτφρ. Ε. Τσολακέλλη]. Αθήνα: Άγρα.
- Φρέγκε, Γ. (1990). *Τα θεμέλια της Αριθμητικής* [εισ.-μτφρ.-επ. Γ. Ρουσόπουλος]. Αθήνα: Νεφέλη.

Ξενόγλωσσες αναφορές

- Adorno, T. W. (1958). *Der Essay als Form*. In T. W. Adorno, *Noten zur Literatur*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Culler, J. (2000). *Literary Theory: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- D'Agata, J. (ed.). (2009). *The Lost Origins of the Essay*. St Paul: Graywolf Press.

- Deleuze, Gilles (2004³). *Le bergsonisme*. Paris: PUF.
- Hume, D. (1896). *A Treatise on Human Nature* [ed. L.A. Selby-Bigge]. Oxford: Clarendon Press.
- Huxley, A. (1958). *Collected Essays*. New York: Harper.
- Kelsen, H. (1960). *Reine Rechtslehre*. Wien: Deuticke.
- Lits, M. (1994). *L'Essai, Textes & Vade-mecum du professeur de français*. Bruxelles: Didier-Hatier.
- Rawls, J. (1971). *Theory of justice*. Cambridge, MA.: Harvard University Press.
- Warburton, N. (2006). *The basics of essay writing*. London/New York: Routledge.
- Weissenberger K. (ed.) (1985). *Prosa ohne Erzählen. Die Gattungen der nichtfiktionalen Kunstprosa*. Tübingen: Niemeyer.

Ελληνόγλωσσες αναφορές

- Durozoi, G. & Roussel, A. (2010). *Λεξικό Φιλοσοφίας* [μτφρ. Β. Ιακώβου, Σ. Τέγος & Θ. Τραμπούλης, επιμ. Χ. Γρηγορίου]. Αθήνα: Πατάκης.
- Scholes, K. R. (1984). *Στοιχεία του δοκιμίου*, μετάφραση Αριστέα Παρίση. Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Κωνσταντινίδη.
- Ένγκελς, Φρίντριχ (1976). *Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους*, μετάφραση Μαρία Γιαταγάννα. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο, 136-137.
- [Πολίτης, Α. \(2005\). Εγχειρίδιο του νεοελληνιστή Βιβλιογραφίες, λεξικά, εγχειρίδια, κατάλογοι, ευρετήρια, χρονολόγια κ.ά. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.](#)
- Χιούμ, Ντέιβιντ (2005). *Πραγματεία για την ανθρώπινη φύση*: Βιβλίο πρώτο: *Για τη νόηση*, εισαγωγή-μετάφραση: Μαρία Πουρνάρη. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Δικτυογραφία

Ανακτήθηκαν 15.9.2015

<http://hnc.ilsp.gr/>

<http://iate.europa.eu/SearchByQueryLoad.do;jsessionid=8h20W1IK0XJdwZkCcvxQ7XwyLHKJpZbW34mCG3zGxMhTCVhTLsQR!-1993963638?method=load>

http://monoskop.org/images/9/95/Deleuze_Gilles_Le_bergsonisme.pdf

<http://niobe.frl.auth.gr/corpora/search.php>

<http://people.rit.edu/wlrgsh/HumeTreatise.pdf>

http://www.letteraturaitaliana.net/pdf/Volume_4/t324.pdf

<http://www.oilproject.org/lezione/giambattista-vico-scienza-nuova-tre-eta-storia-corsi-ricorsi-riassunti-filosofia-12127.html>

http://www.rwi.uzh.ch/lehreforschung/alphabetisch/kley/ka/person/publikationen/Hans_Kelsen_und_die_Reine_Rechtslehren_JA_2001_2.pdf

<https://archive.org/stream/derursprungderf00enge#page/n5/mode/2up>

https://books.google.gr/books?id=vcVEPc30ut0C&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

https://books.google.gr/books?id=vE9AAAAcAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

https://books.google.gr/booksid=vE9AAAAcAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

<https://ia700409.us.archive.org/11/items/diegrundlagende00freggoog/diegrundlagende00freggoog.pdf>

www.sek.edu.gr

Σημαντικοί όροι του κεφαλαίου

- Δοκίμιο
- Δοκιμακός λόγος
- Πραγματεία
- Ορολογία
- Επιχειρηματολογία
- Επιστημονικός λόγος
- Ηλεκτρονικά Σώματα Κειμένων
- Μεταφραστικές Μνήμες
- Διαχείριση ορολογίας

Ασκήσεις

- I. Αφού μελετήσετε αντιπαραβολικά τα αποσπάσματα των έργων αναλόγως με τη γλώσσα ή τις γλώσσες εργασίας σας, να εντοπίσετε την ορολογία και να δημιουργήσετε θεματικό γλωσσάρι σε μορφή excel.

- II. Να μελετήσετε το ύφος στα αποσπάσματα στις γλώσσες εργασίας σας και να το σχολιάσετε σε δύο επίπεδα: συνέπειας και δημιουργικότητας. Αναζητήστε τη μεταφραστική στρατηγική και σχολιάστε τις επιλογές από τις οποίες προκύπτει.